

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет політичних наук

Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Галузь знань 29 Міжнародні відносини / С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії / С3 Міжнародні відносини

Розробник	Анастасія ХМЕЛЬ
Завідувач кафедри розробника	Олександр ШЕВЧУК
Завідувач кафедри спеціальності	Олександр ШЕВЧУК
Гарант освітньої програми	Ірина ГАБРО
Декан факультету політичних наук	Анастасія ХМЕЛЬ
Начальник НМВ	Євгенія ПОСТИКІНА

Миколаїв – 2025 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Зовнішня політика країн ЦСЄ ПСЄ	
Галузь знань	29 «Міжнародні відносини» / С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини»	
Спеціальність	291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»/ С 3 Міжнародні відносини	
Спеціалізація (якщо є)		
Освітня програма	Міжнародні відносини (з вивченням двох іноземних мов)	
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)	
Статус дисципліни	вибіркова	
Курс навчання	3	-
Навчальний рік	2025-2026	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	6	не передбачено стандартом
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	5,5 кредитів / 165 годин	-
Структура курсу: – лекції – семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові) – годин самостійної роботи студентів	Денна форма	Заочна форма
	32 32	-
	101	
Відсоток аудиторного навантаження	36%	-
Мова викладання	Українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)	-	
Форма підсумкового контролю	залік	

2. Концепція викладання дисципліни «Зовнішня політика країн ЦСЄ ПСЄ»

Сучасна система міжнародних відносин характеризується високим рівнем динамічності, фрагментації та конфліктності. У цих умовах зростає значення регіональних досліджень, спрямованих на аналіз зовнішньої політики держав, що зазнали системних трансформацій та інтегрувалися до європейських і євроатлантичних структур. До таких регіонів належать Центрально-Східна та Південно-Східна Європа.

Вибіркова навчальна дисципліна «Зовнішня політика країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи» є професійно орієнтованою дисципліною освітньо-професійної програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Дисципліна спрямована на формування у здобувачів вищої освіти системних знань про зовнішню політику країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи, чинники її формування, основні напрями, механізми реалізації та особливості взаємодії із суб'єктами міжнародних відносин у ХХ–ХХІ століттях.

Акцент при викладанні дисципліни зроблено на проблемно-тематичний підхід замість суто історичного. Курс зосереджується на актуальних викликах і тенденціях зовнішньої політики країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) та Південно-Східної Європи (ПСЄ) після завершення холодної війни і розпаду соціалістичного блоку. Розглядаються процеси євроатлантичної інтеграції, регіональна безпека, вплив глобальних гравців (Росії, США, Китаю), регіональна співпраця, а також внутрішні фактори, що впливають на зовнішню політику (націоналізм, демократичні трансформації тощо). Програма також враховує вплив сучасних подій на зовнішню політику країн регіону, зокрема агресію Росії проти України, яка докорінно змінила безпекове середовище в регіоні

Мета дисципліни: є формування у здобувачів вищої освіти знань і аналітичних умінь, необхідних для розуміння та аналізу зовнішньополітичних стратегій країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи, їх участі в міжнародних організаціях та інтеграційних об'єднаннях, а також місця і ролі України у зовнішньополітичних пріоритетах держав регіону.

Об'єкт дисципліни: є міжнародні відносини та міжнародні процеси у Центрально-Східній і Південно-Східній Європі в період від завершення холодної війни до сучасності.

Предмет дисципліни є зовнішня політика країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи (Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії, Греції, Албанії, держав, утворених на теренах колишньої Югославії) у 1990–2025 роках, а також закономірності, принципи та механізми формування і реалізації їх зовнішньополітичних рішень.

Компетентності та результати навчання: вивчення дисципліни забезпечує формування таких загальних компетентностей, визначених стандартом вищої освіти (04.08.2020 р.) та ОП:

ЗК4 – знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;

ЗК5 – здатність працювати в міжнародному контексті;

ЗК12 – здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

У процесі опанування дисципліни формуються такі спеціальні фахові компетентності:

СК2 – здатність аналізувати міжнародні процеси у політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному контекстах;

СК4 – здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики держав;

СК7 – здатність аналізувати міжнародні інтеграційні процеси у світі та на Європейському континенті і місце в них України;

СК9 – здатність застосовувати знання характеристик розвитку країн і регіонів та закономірностей глобальних процесів для розв’язання складних спеціалізованих задач і проблем.

Вивчення дисципліни забезпечує досягнення таких результатів навчання:

РН01 – знати та розуміти природу міжнародних відносин і регіонального розвитку, джерела політики держав на міжнародній арені;

РН04 – знати принципи та механізми формування і реалізації зовнішньої політики держав;

РН06 – знати характер взаємодій країн і регіонів на глобальному, регіональному та локальному рівнях;

РН07 – здійснювати опис та аналіз міжнародної ситуації, збирати й аналізувати інформацію про міжнародні та зовнішньополітичні події і процеси.

Місце дисципліни у структурно-логічній схемі підготовки.

Дисципліна належить до вибіркових компонент освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» та базується на знаннях, здобутих у межах нормативних навчальних дисциплін: «Міжнародні відносини та світова політика», «Теорія міжнародних відносин», «Історія міжнародних відносин», «Міжнародні організації», «Міжнародне право», «Міжнародні економічні відносини».

Дисципліна є теоретичною та прикладною основою для подальшого вивчення курсів зовнішньополітичного та європейського спрямування, а також для виконання курсових і кваліфікаційних робіт.

3. Програма навчальної дисципліни

Денна форма:

	Теми	Лекції	Практичні (семінарські)	Самостійна робота
Змістовий модуль 1.				
Регіональний контекст і трансформація зовнішньої політики.				
1	Вступна лекція: Теорія та контекст зовнішньої політики регіону.	2	2	7
2	Спадок холодної війни і трансформація зовнішньої політики після 1989 р.	2	2	7
3	Євроатлантична безпека: вступ країн ЦСЄ/ПСЄ до НАТО.	2	2	7
	Разом за модуль 1	6	6	21
Змістовний модуль 2.				
Інтеграція, безпека та регіональна співпраця				
4	Європейська інтеграція: шлях до ЄС та перспективи розширення.	2	2	7
5	Регіональні конфлікти 1990-х: розпад Югославії та війни на Балканах.	2	2	7
6	Післявоєнне врегулювання та державотворення на Балканах.	2	2	7
7	Регіональна співпраця в Центрально-Східній Європі.	2	2	6
8	Регіональна співпраця в Південно-Східній Європі (на Балканах).	2	2	6
	Всього за модулем 2	10	10	33
Змістовий модуль 3.				
Конфлікти, зовнішні актори та сучасні виклики				
9	Зовнішньополітичні стратегії країн Вишеградської групи: спільні та відмінні риси.	2	2	6
10	Зовнішня політика країн Західних Балкан: між ЄС,	2	2	6

	Росією та сусідами.			
11	Вплив Росії та зміна безпекового ландшафту в ЦСЄ/ПСЄ.	2	2	6
12	Роль США та НАТО: гарантії безпеки і двосторонні відносини.	2	2	6
13	Вплив Китаю та інших глобальних гравців у регіоні.	2	2	6
14	Міграційні кризи та управління кордонами: зовнішньополітичний вимір.	2	2	6
15	Внутрішня політика vs зовнішня політика: популізм, націоналізм і демократичні виклики.	2	2	6
16	Підсумкова лекція: Регіон у мінливому світі – перспективи та сценарії.	2	2	5
	Разом за модулем 3	16	16	47
	Усього годин*	32	32	101

4. Зміст навчальної дисципліни

4.1. План лекційних занять (денна форма)

№	Тема заняття / план
Модуль 1. Регіональний контекст і трансформація зовнішньої політики.	
1	Вступна лекція: Теорія та контекст зовнішньої політики регіону. <ol style="list-style-type: none">1. Підходи до регіоналізації у міжнародних відносинах.2. Геополітичні та історичні характеристики ЦСЄ і ПСЄ.3. Значення регіонів у європейській системі безпеки. Огляд ключових понять зовнішньої політики та міжнародних відносин, релевантних для країн ЦСЄ та ПСЄ. Визначення понять «Центрально-Східна Європа» та «Південно-Східна Європа», перелік країн регіону. Особливості зовнішньої політики малих і середніх держав. Історична спадщина холодної війни: як попереднє домінування СРСР та соціалістичного блоку вплинуло на стартові умови зовнішньополітичного курсу цих країн після 1991 р. Обговорення методології проблемно-тематичного підходу.
2	Спадок холодної війни і трансформація зовнішньої політики після 1989 р. <ol style="list-style-type: none">1. Ялтинсько-Потсдамський порядок і зовнішньополітичні обмеження.2. Моделі зовнішньої політики соціалістичних держав.3. Наслідки біполярності для постсоціалістичних трансформацій. Розгляд переходу від радянського впливу до незалежних зовнішньополітичних курсів. Як країни Варшавського договору та колишні югославські республіки формували нові дипломатичні пріоритети на початку 1990-х. Розпад СРСР і Югославії: виникнення нових держав у регіоні та «повернення до Європи» – прагнення інтегруватися в євроатлантичні структури. Основні зовнішньополітичні кроки періоду трансформації: встановлення відносин із сусідами, вступ до ООН, ОБСЄ, Ради Європи, перші договори з ЄС і НАТО тощо. Історичне підґрунтя, необхідне для розуміння подальших проблемних тем.
3	Євроатлантична безпека: вступ країн ЦСЄ/ПСЄ до НАТО. <ol style="list-style-type: none">1. Демонтаж соціалістичної системи та формування нових пріоритетів.2. Європейський та євроатлантичний вибір держав регіону.3. Інституційні зміни у сфері зовнішньої політики. Аналіз вступу Польщі, Угорщини, Чехії (1999), Болгарії, Румунії, Словаччини, Словенії (2004), Хорватії, Албанії, Чорногорії, Північної Македонії (до 2020) до НАТО. Мотиви цих країн: гарантії безпеки, страх перед реваншизмом Росії, прагнення закріпити здобутки демократії. Реакція Росії та внутрішньополітичні дебати щодо НАТО в кожній країні. Особливий випадок нейтралітету: Австрія (як приклад ЦЄ) і військового невступу: Сербія, Боснія і Герцеговина (через внутрішні причини) – альтернативний підхід до безпеки. Наслідки розширення Альянсу для регіональної безпеки (посилення «східного флангу» НАТО, участь нових членів у миротворчих місіях тощо).
Модуль 2. Інтеграція, безпека та регіональна співпраця.	
4	Європейська інтеграція країн ЦСЄ/ПСЄ: шлях до ЄС та перспективи розширення. <ol style="list-style-type: none">1. Передумови та етапи інтеграції до Європейського Союзу.2. Копенгагенські критерії та їх реалізація.3. Проблеми та перспективи подальшого розширення ЄС. Вступ країн ЦСЄ/ПСЄ до Європейського Союзу (перша хвиля 2004: Польща,

	<p>Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, країни Балтії; 2007: Румунія, Болгарія; 2013: Хорватія).</p> <p>Умови та критерії (Копенгагенські), які доводилось виконати кандидатам: демократизація, ринкові реформи, захист меншин. Виклики: від «втоми від розширення» у самому ЄС до корупції та необхідності реформ у кандидатів. Станом на 2020-ті: застоювання вступу Західних Балкан. Минуло понад 20 років після обіцянки європейської перспективи (Саміт у Салоніках, 2003), але реальний прогрес мінімальний – процес розтягнувся на «невизначену багатогенераційну подорож». Розглядається поточний статус: Північна Македонія, Албанія, Чорногорія, Сербія – кандидати в ЄС; Боснія і Герцеговина та Косово – потенційні кандидати; Туреччина (частково в ПСЄ) – окремий випадок застою переговорів.</p> <p>Наслідки відкладання вступу: втома та фрустрація в регіоні, пошук альтернативних партнерств.</p>
5	<p>Регіональні конфлікти 1990-х: розпад Югославії та війни на Балканах.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема етнопольових конфліктів у Південно-Східній Європі. Рівень конфліктогенності та нестабільності регіону. 2. Хронологія югославських воєн (Словенія, Хорватія 1991–95 рр.; Боснія 1992–95 рр.; Косово 1998–99 рр.), міжнародна реакція. 3. Наслідки розпаду Югославії. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ). <p>Міжнародна реакція на війни між колишніми республіками Югославії: спочатку повільна та неефективна (ембарго ООН, миротворчі з обмеженим мандатом); спроби Європейського співтовариства та ООН посередництвом врегулювати конфлікт (місії лорда Керрінгтона, Оуена-Венса та ін.).</p> <p>Наслідки для репутації Європи: уроки невдалого запобігання геноциду в Сребрениці. Роль сусідніх країн: позиція Росії, участь країн ЦСЄ в санкціях проти Сербії чи в гуманітарній допомозі.</p> <p>Лекція підкреслює, як зовнішня політика малих держав часто змушена реагувати на конфлікти поруч із ними, та як Балканські війни змінили архітектуру європейської безпеки (напр. поява прототипу спільної зовнішньої політики ЄС під час кризи).</p>
6	<p>Післявоєнне врегулювання та державотворення на Балканах.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Огляд зовнішньопольових викликів Балкан у 2000-х роках. 2. Миротворчі місії НАТО. 3. Роль ЄС як донора та миробудівника. 4. Проблема Косово. <p>Реалізація Дейтонських угод (Боснія і Герцеговина під міжнародним протекторатом ООН/ОБСЄ/ЄС), резолюція Радбезу ООН 1244 і міжнародна присутність у Косово (Місія ООН UNMIK, пізніше EULEX).</p> <p>Миротворчі місії НАТО (IFOR/SFOR у Боснії; KFOR у Косово) як елемент зовнішньої політики країн-учасниць (практично всі члени НАТО з ЦСЄ брали участь, а також Україна у SFOR/KFOR).</p> <p>Роль ЄС як донора та миробудівника: Пакт стабільності для Південно-Східної Європи, створення Регіональної ради співробітництва (RCC).</p> <p>Проголошення незалежності Косова в 2008 р. і дилема визнання: розкол у зовнішній політиці країн регіону (наприклад, Румунія, Словаччина, Греція не визнали Косово, тоді як інші визнали).</p> <p>Створення нових державних інституцій і формування зовнішньопольових пріоритетів нових країн (Косово, Чорногорія після 2006 р.). Загалом, як Балкани перейшли від війни до співпраці (частково через перспективу вступу до НАТО/ЄС).</p>
7	<p>Регіональна співпраця в Центрально-Східній Європі.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вишеградська група: цілі та еволюція. 2. Ініціатива трьох морів та інші формати.

	<p>3. Регіональна співпраця у контексті політики ЄС і НАТО.</p> <p>Аналіз формування субрегіональних блоків та ініціатив у ЦСЄ після 1991 р. Вишеградська група (V4): її створення (1991), еволюція від координації інтеграції до політичного діалогу; сучасний стан (криза солідарності через розбіжності щодо війни в Україні – фактичний «розкол» V4 у 2022–2024 рр.).</p> <p>Ініціатива Трьох морів: новітній формат економічного співробітництва і енергетичної безпеки за участю 12 країн ЦСЄ (з 2015 р.), роль Польщі та Хорватії.</p> <p>Бухарестська Дев'ятка (B9): платформа східноєвропейських членів НАТО (з 2015 р.), скоординована позиція щодо безпеки (особливо після 2022 р.).</p> <p>Люблінський трикутник: тристороння співпраця Україна-Польща-Литва (як приклад залучення України до регіональних альянсів).</p> <p>Карпатська ініціатива, Центральноєвропейська ініціатива (ЦЄІ) та інші формати.</p> <p>Обговорюється ефективність цих об'єднань: наскільки вони впливають на спільну зовнішню політику, чи не дублюють функції ЄС/НАТО, та як допомагають малим країнам посилити свій голос.</p>
8	<p>Регіональна співпраця в Південно-Східній Європі (на Балканах).</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Балканські формати регіональної взаємодії. 2. ЄС як чинник стабілізації регіону. 3. Обмеження та проблеми регіональної кооперації. <p>Розгляд інтеграційних та співробітницьких механізмів на Балканах. Процес співробітництва в Південно-Східній Європі (SEECР) – балканський форум, започаткований у 1996 р. (роль Туреччини, Румунії, Греції в його створенні), щорічні зустрічі та декларовані цілі.</p> <p>ЦЕФТА (СЕФТА) – Центральноєвропейська угода про вільну торгівлю: початково інструмент підготовки до ЄС для країн ЦСЄ, а з 2006 р. – фактично зона вільної торгівлі Західних Балкан (нині учасники: Західні Балкани і Молдова).</p> <p>Рада регіональної співпраці (RCC) – інституційна спадкоємиця Пакту стабільності, координує проекти співпраці, штаб-квартира в Сараєво. Берлінський процес (з 2014) – ініціатива великих держав ЄС підтримати регіональні проекти на Балканах (інфраструктура, молодіжні обміни) і підготувати до майбутнього вступу.</p> <p>«Відкриті Балкани» – нова ініціатива лідерів Сербії, Албанії, Північної Македонії (2021 п.) зі створення міні-Шенгену на Балканах, її перспективи та критика (невключення інших країн, дублювання з ЄС).</p> <p>У лекції порівнюється, як регіональна співпраця може сприяти вирішенню проблем або навпаки – стикатися з політичними перешкодами (напр., суперечки між державами, які гальмують проекти).</p>
Модуль 3. Конфлікти, зовнішні актори та сучасні виклики	
9	<p>Зовнішньополітичні стратегії країн Вишеградської групи: спільні та відмінні риси.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Аналіз зовнішньої політики Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини після 1990 р. 2. Словаччина та Угорщина: причини проросійського орієнтації. 3. Спільні проєкти та розходження у ЗП країн регіону. <p>Поглиблений розгляд зовнішньої політики Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. Історично V4 діяла спільно у питаннях інтеграції та регіональної співпраці. Однак нині спостерігаються значні розбіжності.</p> <p>Польща: прагне лідерства в регіоні, проактивна підтримка України, тісний союз із США і Британією, жорстка позиція щодо Росії (історичні загрози) та ініціативна в НАТО і ЄС.</p> <p>Угорщина: провадить «амбівалентну» політику – офіційно член ЄС і НАТО, але уряд В. Орбана зблизився з Москвою і Пекіном, часто блокує спільні заяви ЄС щодо України, виступає проти санкцій. Погіршення відносин між Будапештом і Варшавою</p>

	<p>останнім часом (які раніше були союзниками) через війну в Україні. Чехія і Словаччина: Чехія за останніх урядів займає проєвропейську і проукраїнську позицію, тоді як Словаччина після приходу уряду Р. Фіцо 2023 р. стала ближча до угорської позиції (скепсис щодо допомоги Україні). Загалом, «злам» єдності Вишеграду – на саміті V4 у 2024 р. прем'єри відкрито розійшлися щодо війни (Польща/Чехія vs Угорщина/Словаччина). Обговорюються причини: різні загрози (для Польщі – Росія екзистенційна загроза, для Угорщини – ні), енергетична залежність, внутрішня політика (популізм). Крім того, у лекції аналізуються офіційні концепції зовнішньої політики цих країн та їхні пріоритети: напр. співпраця в рамках Ініціативи трьох морів (Польща та Чехія активні), відносини з Німеччиною (важливо для Чехії, Словаччини, Польщі), з Україною (підтримка vs конфлікти, як польсько-українська суперечка через зерно в 2023).</p>
10	<p>Зовнішня політика країн Західних Балкан: між ЄС, Росією та сусідами.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Зовнішньополітичні курси Сербії, Хорватії, БіГ, Чорногорії, Північної Македонії, Албанії та Косово: <ul style="list-style-type: none"> ○ Двозначність зовнішньополітичного курсу Сербії (засудження Росії і одночасна співпраця). ○ Суперечливість зовнішньополітичного курсу БіГ (три етнічні громади тягнуть зовнішню політику в різні боки) ○ Успішні приклади Чорногорії та Північної Македонії. <p>Огляд зовнішньополітичних курсів Сербії, Хорватії, Боснії і Герцеговини, Чорногорії, Північної Македонії, Албанії та Косова як особливого випадку. Сербія як ключовий гравець Західних Балкан: офіційно прагне членства в ЄС, але не приєдналася до санкцій проти РФ, балансує між Заходом і Росією/Китаєм. Її підхід часто суперечливий: Белград в ООН голосує за засудження агресії РФ, водночас відмовляється рвати зв'язки з Москвою та навіть продавав зброю Україні при таємному посередництві. Обґрунтування: історичні зв'язки, залежність від російського газу, проблема Косова (шукає підтримки РФ невизнанням Косова). Хорватія – член ЄС і НАТО, зовнішня політика зорієнтована на ЄС, але має окремі питання з сусідами (суперечки з Сербією щодо минулого, з Боснією щодо прав хорватів). Боснія і Герцеговина – складна ситуація: три етнічні громади тягнуть зовнішню політику в різні боки (хорвати/боснійці – до ЄС і НАТО, серби Республіки Сербської – ближче до Сербії та РФ). Чорногорія – мала держава, вже член НАТО, кандидат у ЄС; традиційні зв'язки з Сербією та РФ поступово слабшають (визнала Косово, приєдналась до санкцій проти РФ, хоча політика балансу теж мала місце). Північна Македонія – успішний кейс вирішення спору з Грецією (зміна назви) задля НАТО/ЄС, але наразі блокується Болгарією на шляху до ЄС; активно проєвропейська. Албанія – проєвропейська й проамериканська держава, союзник у НАТО; зацікавлена у співпраці з косовськими албанцями (паналбанські настрої мінімальні на офіційному рівні). Косово – хоч і не визнане всіма, проводить власну зовнішню політику: прагне визнання, вступу до міжнародних організацій (ради Європи, ЮНЕСКО – поки блокується). В лекції порівнюються стратегії малих держав: від відверто прозахідних (Чорногорія, Албанія) до багатовекторних (Сербія), і як невирішені конфлікти (Косово, ситуація в БіГ) обмежують зовнішньополітичні можливості.</p>
11	<p>Вплив Росії та зміна безпекового ландшафту в ЦСЄ/ПСЄ.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Історичні передумови впливу Росії. 2. Енергетична та безпекова залежність.

	<p>3. Зміни після 2014 і 2022 років.</p> <p>Зосередження на ролі Росії як зовнішнього актора в регіоні і реакції країн. Історично Росія мала значний вплив (енергетична залежність, культурні зв'язки зі слов'янськими народами, підтримка слов'янсько-православних країн Балкан). Однак після 2014 р. і особливо 2022 р. багато країн регіону переосмислили політику щодо РФ.</p> <p>Агресія проти України (2014 р., і повномаштабна війна з 2022 р.) як точка повороту: країни Балтії, Польща стали форпостом антиросійської коаліції; Румунія, Чехія, Словаччина (до 2023 р.) підтримували санкції та військову допомогу Україні.</p> <p>НАТО посилює східний фланг (розгорнуто багатонаціональні батальйони у Польщі, Румунії, Словаччині, країнах Балтії).</p> <p>Енергетичний вимір: Розрив залежності від російського газу – Польща побудувала LNG-термінал і припинила імпорту газу з РФ; Болгарія і країни Балтії 2022–2023 рр. теж відмовились; Угорщина залишилась єдиною в ЦСЄ, хто уклав довгострокову газову угоду з «Газпромом» (2021) та блокує ембарго на російські енергоносії.</p> <p>Балкани і РФ: Сербія – головний союзник РФ (газ, військова співпраця, медіанартиви); Республіка Сербська в БіГ орієнтується на Москву.</p> <p>У Чорногорії та Болгарії Росія підтримувала проросійські партії, втручалася (спроба перевороту в Подгориці 2016 р.) у вибори. «М'яка сила»: російські ЗМІ, культурні організації («Русский мир»), православна церква – намагання впливати на громадську думку. Відповідь регіону: збільшення оборонних бюджетів на тлі зростання загроз, висилка російських шпигунів/дипломатів, диверсифікація енергопостачань, активна підтримка України (з боку країн НАТО). Деякі держави (Угорщина, Сербія) намагаються зберігати нейтралітет чи особливі відносини з РФ, що створює тортю з сусідами та ЄС. Лекція підкреслює, що російська агресія об'єднала більшість регіону навколо ідеї зміцнення європейської безпеки та підтримки України, але також оголила лінії розлому між країнами.</p>
12	<p>Роль США та НАТО: гарантії безпеки і двосторонні відносини.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Двосторонні відносини країн регіону зі США. 2. Військова присутність НАТО. 3. Стратегічні наслідки для регіону. <p>Про відносини країн регіону зі Сполученими Штатами і НАТО як альянсом (поза темою вступу, що вже розглядався раніше). США в Центральній Європі: після 1991 р. стали ключовим партнером для Польщі (дружні зв'язки, військова співпраця, ПРО), для держав Балтії (лобіювали їх вступ до НАТО), Румунії (бази ВМС США в Чорному морі, система ПРО Aegis Ashore в Девеселу). Американські війська зараз постійно дислоковані в Польщі, ротаційно – в Балтії та Румунії, що зміцнює стримування РФ.</p> <p>Двосторонні договори про оборону: США мають угоди про оборонну співпрацю з Польщею, Румунією, Болгарією, Грецією (в контексті Східної Європи теж). Балкани: США відіграли вирішальну роль у припиненні воєн (Дейтон 1995 р., бомбардування Сербії 1999 р.), зараз підтримують косовський суверенітет. Відносини Сербія–США складні (через бомбардування 1999 р., але є покращення з 2000-х).</p> <p>НАТО як рамка безпеки: внесок країн регіону в колективну оборону (2% ВВП на оборону – виконують Польща, Румунія, балтійці; натомість Угорщина відстає). Участь у місіях НАТО за межами Європи (Афганістан – всі нові члени долучались, Балкани – вже згадано). Проблеми: внутрішні суперечки (Угорщина блокувала комісію Україна–НАТО через мовний закон в Україні), різні загрози (південні країни більше фокусуються на міграції, північні – на Росії). Лекція розкриває також імідж США в регіоні: від дуже позитивного (Польща, Косово – де американські дипломати мають вулиці названі на їх честь) до скептичного (Сербія, де не забули бомбардування).</p> <p>Американський «безпековий парасоль» критично важливий для більшості</p>

	ЦСЄ/ПСЄ, особливо після 2022 р., коли європейські структури безпеки (ОБСЄ) виявились безсилими.
13	<p>Вплив Китаю та інших глобальних гравців у регіоні.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Економічна та політична присутність Китаю в регіоні. 2. Вплив Туреччини в регіоні. 3. Близький Схід і Перська затока. <p>Останнє десятиліття характеризується зростанням економічної та політичної присутності КНР у Європі, зокрема в країнах ЦСЄ/ПСЄ. Формат 17+1 (з 2012 р.): співпраця Китаю з країнами Центральної та Східної Європи – проекти інфраструктури, кредити, інвестиції. Багато балканських і деякі центральноєвропейські країни отримували китайські позики (напр., Угорщина – залучення Huawei до 5G, кредит на залізницю Будапешт–Белград; Чорногорія – скандальний кредит Export–Import Bank of China на автобан, що мало не призвів до боргової кризи). ЄС почав непокоїтися, що зростаючий вплив Китаю на Балканах може дати Пекіну союзників у ЄС, які блокуватимуть антикитайські рішення. Через застій євроінтеграції Балкани диверсифікують партнерів: «коли переговори про вступ забуксували, вплив Китаю в регіоні підвищився». Обговорюються ризики: «боргова пастка» (випадок Чорногорії, коли ЄС мусив допомагати уникнути дефолту), непрозорі умови угод, екологічні і соціальні стандарти (китайські інвестиції часто не відповідають нормам ЄС).</p> <p>Окрема увага – політичний вимір: Сербія та Угорщина як «друзі Китаю» (наприклад, отримання вакцини Sinopharm у пандемію раніше за інші, підтримка Пекіна в ООН). Деякі країни змінили ставлення: країни Балтії і Чехія охололи до 17+1 (вийшли з формату у 2021–2022 рр.).</p> <p>Інші гравці: Туреччина – історично і культурно присутня в Балканах (Боснія, Албанія, Косово); нині Анкара інвестує, просуває «неоосманську» культурну присутність, балансує між роллю союзника Заходу та власними інтересами (напр., вплив у Боснії як гарант Дейтону, миротворці в Косово, стримування міграції до ЄС).</p> <p>Близький Схід і Перська затока: Саудівська Аравія, ОАЕ інвестують у Балканах (наприклад, будівництво Сараєво–сіті), Ізраїль – партнерство з країнами Вишеграду.</p> <p>Висновок: з послабленням виключного магніту ЄС, регіон ЦСЄ/ПСЄ став ареною для глобальної конкуренції, де вплив США та ЄС кидають виклик альтернативні сили (Росія, Китай, Туреччина). Це створює нові можливості для малих держав (отримувати вигоду від усіх сторін), але й ризики залежності чи підриву єдності ЄС.</p>
14	<p>Міграційні кризи та управління кордонами: зовнішньополітичний вимір.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Міграційні кризи ХХІ століття в Європі. 2. Позиції країн регіону до викликів міграції. 3. Міграція як чинник зовнішньої політики країн ЦСЄ ПСЄ. <p>Уроки кризи біженців 2015–2016 років та подальших подій. Балканський маршрут: сотні тисяч мігрантів з Близького Сходу пройшли через Туреччину–Грецію–Балкани до Центральної Європи, викликавши серйозні політичні наслідки. Позиції країн: Угорщина і Польща категорично відмовились приймати біженців за квотами ЄС, побудовано паркан на кордоні Угорщина–Сербія; Хорватія, Словенія також укріпили кордони. Це призвело до конфлікту цих країн з Єврокомісією і старими членами ЄС (Німеччиною, Швецією) щодо принципу солідарності.</p> <p>Розглядається, як міграційне питання вплинуло на зовнішню політику: країни Вишеграду об'єдналися в спільному фронті проти розподілу мігрантів, що підсилило їхню голос в ЄС на певний час.</p> <p>Роль Балканських країн: Македонія, Сербія опинилися транзитною зоною – вони координували дії з Австрією та країнами Вишеграду щодо закриття коридору. Угода ЄС–Туреччина 2016 р. і позиція Греції – фактори, які теж вплинули на регіон (зменшення потоку, але залежність від Туреччини). Також згадуємо нові виклики: міграція з Білорусі (2021 рю, штучно створена криза на кордоні з Польщею/Литвою за</p>

	<p>участі РФ), біженці з України 2022 р. –інша ситуація (країни ЦСЄ прийняли мільйони українців із великою підтримкою суспільства, хоча це теж випробування для інфраструктури).</p> <p>Лекція підкреслює, що охорона кордонів і міграція стали спільною зовнішньополітичною проблемою ЄС, де країни ЦСЄ/ПСЄ набули ваги, пропонуючи власні підходи (жорсткіші правила, угоди про повернення тощо). Обговорюються останні ініціативи ЄС зі спільної прикордонної політики, і як країни регіону формують свій імідж: хтось – «фортеця Європи» (Угорщина), хтось – гуманітарний лідер (Польща щодо українців).</p>
15	<p>Внутрішня політика vs зовнішня політика: популізм, націоналізм і демократичні виклики.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Популізм і націоналізм. 2. Демократичні трансформації та верховенство права. 3. Вплив внутрішніх процесів на міжнародні відносини. <p>В лекції підкреслюється, як внутрішньополітичні зміни впливають на зовнішньополітичний курс. Приклади: Угорщина під керівництвом Віктора Орбана (з 2010 р.) – «неліберальна демократія», конфлікти з ЄС щодо верховенства права, які переросли і в зовнішньополітичні кризи (блокування санкцій ЄС, зближення з авторитарними партнерами).</p> <p>Польща при партії «Право і справедливість» – теж суперечки з Брюсселем (реформи судів), але водночас проактивна зовнішня політика у сфері безпеки; іноді внутрішні популістські кроки (напр., риторика проти німецького впливу, питання історичної пам'яті з Україною) ускладнюють відносини із сусідами та ЄС. Словенія і Хорватія мали періоди націонал-популізму, що спричиняло похолодання у відносинах (напр., суперечка Хорватії зі Словенією щодо кордону в Адриатиці, де уряди апелювали до націоналістичних настроїв).</p> <p>Словаччина: повернення до влади Роберта Фіцо (2023 р.) – різкий розворот у риторичі щодо війни в Україні (скепсис до санкцій, орієнтація на «суверенітет» у зовнішній політиці), що негайно вилилось у заморозку контактів зі сторони Чехії.</p> <p>Балкани: націоналізм залишається сильним (Боснія – риторика Мілорада Додіка про відокремлення Республіки Сербської; відносини Сербії з Чорногорією погіршувались через питання сербської громади; Болгарія vs Північна Македонія – історична суперечка, що гальмує переговори з ЄС). Лекція акцентує, що демократичні цінності – не абстрактна вимога ЄС, а фактор, який визначає довіру між державами: «виклики демократичним цінностям у ЦСЄ» (авторитарні тенденції) відображаються і на регіональній безпеці. Також розглядається феномен євроскептицизму в регіоні: чому частина суспільств розчарована ЄС і як це використовують політики для внутрішніх цілей, впливаючи на зовнішньополітичну риторичу (аж до погроз вийти з ЄС, як у випадку Угорщини час від часу).</p>
16	<p>Підсумкова лекція: Регіон у мінливому світі – перспективи та сценарії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Український напрям зовнішньої політики держав регіону. Політичне, безпекове та економічне співробітництво. 2. Вплив війни РФ проти України. 3. Сучасні тенденції та перспективи розвитку регіону 4. Регіон у трансформованій системі міжнародних відносин. 5. Основні виклики та сценарії розвитку. 6. Значення регіону для України та Європи. <p>Узагальнення курсу і погляд у майбутнє. Обговорюються потенційні сценарії розвитку зовнішньої політики країн ЦСЄ/ПСЄ на найближче десятиліття. Ключові питання: Розширення ЄС і НАТО – чи вдасться інтегрувати Західні Балкани у 2030-х, якою буде позиція щодо членства України (яка вже стала кандидатом у ЄС у 2022 р., а також прагне вступу до НАТО); Безпека – довгострокові наслідки війни РФ проти України:</p>

<p>зміцнення східного флангу НАТО, можливе послаблення російського впливу навіть у традиційно дружніх країнах.</p> <p>Геополітика – конкуренція США–Китай в Європі може посилитися, як вплине позиція держав регіону (чий союзником бути, чи можливо лавірувати).</p> <p>Єдність ЄС – чи збережеться солідарність, чи поглибитись поділ на захід–схід всередині ЄС через різні цінності або інтереси.</p> <p>Енергетична перебудова – регіон може стати центром зеленої енергетики чи залишиться залежним від імпорту газу/нафти.</p> <p>Регіональна співпраця – майбутнє Вишеграду (чи відновиться єдність після війни), перспектива нового форматування союзів (можливо, Польща формуватиме блок проактивних союзників України, а Угорщина/Сербія – альтернативний осередок).</p> <p>Лекція завершується творчим обговоренням: що означає бути «Східною Європою» сьогодні, як країнам регіону подолати історичні травми і стати повноправними гравцями об'єднаної Європи.</p>

4.2 Семінарські заняття (денна форма)

№	Тема заняття / план
Модуль 1. Регіональний контекст і трансформація зовнішньої політики.	
1	<p>Семінар 1: Вступний. «Міжнародні відносини в Центральній та Південно-Східній Європі: географія, актори, поняття».</p> <p>Обговорення понять і складу регіону: студенти разом визначають, які країни належать до ЦСЄ та ПСЄ, обговорюють різні підходи до кордонів регіону (напр., чи входять Балтійські країни до ЦСЄ, чи рахується Греція частиною ПСЄ тощо). Для закріплення можна скласти спільно «мапу регіону» (на дошці або карті), позначивши всі країни.</p> <p>Ключові фактори зовнішньої політики: мозковий штурм – які чинники впливають на зовнішню політику малих держав? (історичні, економічні, військові, особистості лідерів тощо). Студенти наводять приклади, викладач доповнює.</p> <p>Міні-діалог: обговорення термінів «зовнішньополітична доктрина», «національний інтерес», «дипломатичні інструменти» – як вони проявляються у країнах регіону.</p> <p>Форма роботи: вільна дискусія, робота з картою, вступне тестування базових знань (неформальне). Це заняття орієнтує студентів у тематиці курсу, виявляє рівень їхньої обізнаності.</p>
2	<p>Семінар 2: Постсоціалістичний зовнішньополітичний вибір: «Розрив із минулим: як країни ЦСЄ/ПСЄ визначали свій курс на початку 1990-х».</p> <p>Круглий стіл: пара студентів готує коротку довідку про одну країну регіону на початку 1990-х рр.: які ключові зовнішньополітичні кроки зроблено після здобуття незалежності/виходу з соціалістичного блоку (наприклад, Польща: перші угоди з ЄС, вступ до Ради Європи 1991 р., сусідські договори з Німеччиною та Україною; Словенія: міжнародне визнання 1992 р., вступ до ООН, тощо). Під час семінару кожен по черзі представляє 5-хвилинну доповідь за своїм кейсом.</p> <p>Хронологічна таблиця: спільно на основі почутих доповідей складається таблиця або стрічка часу – наприклад, перерахувати за роками 1990–1995 рр. найважливіші події: хто коли встановив дипломатичні відносини, вступив у міжнародні організації, підписав мирні договори. Це допоможе побачити загальну картину «повернення до міжнародної спільноти» країн регіону.</p> <p>Обговорення: Чи були альтернативи західному курсу в ті роки? (напр., для деяких – Союз з Росією чи регіональна ізоляція? Студенти дискутують, чому майже всі обрали інтеграцію із Заходом).</p> <p>Форма: індивідуальні короткі презентації + колективна розробка таблиці.</p>
3	<p>Семінар 3: Дебати щодо вступу до НАТО: «НАТО і Східна Європа: безпека vs провокація?»</p>

	<p>Рольова гра – дебати: студенти діляться на дві групи. Група А представляє позицію уряду країни-кандидата на вступ до НАТО у 1990-х (наприклад, Польщі чи Чехії), Група В – позицію критиків (наприклад, представники Росії або західні скептики). Кожна група отримує 15 хвилин на підготовку аргументів. Далі проводяться структуровані дебати: «Чи виправдане розширення НАТО на Схід?».</p> <p>Група А висуває аргументи про необхідність вступу (гарантії безпеки, спільні цінності, захист суверенітету), Група В – контраргументи (ризик спровокувати Росію, витрати, достатність нейтралітету).</p> <p>Факти для допомоги: Викладач може надати фактаж – наприклад, цитати з виступів того часу (слова президента Чеської Республіки Вацлава Гавела чи польського лідера про НАТО, або застереження з боку Росії/деяких західних аналітиків). Це допоможе студентам при підготовці позицій.</p> <p>Відкрита дискусія: Після дебатів групи виходять з ролі. Обговорення: хто які доводи почув, чи змінилася їхня власна думка щодо розширення НАТО? Зіставлення з реальністю: розширення відбулося, чи справдилися побоювання/сподівання? (Наприклад, згадати, що Росія обурювалася, але до 2022 р. прямих конфліктів з НАТО не було; водночас нові члени почувалися безпечніше).</p> <p>Форма: рольова гра, дебати, модерація з боку викладача.</p>
Модуль 2. Інтеграція, безпека та регіональна співпраця	
4	<p>Семінар 4: ЄС: успіхи і проблеми розширення: «Євроінтеграція на практиці: хто в клубі, а хто чекає?»</p> <p>Колективна вправа – «мапа розширення ЄС»: студенти на фліпчарті або дошці малюють таблицю з трьома стовпчиками: (1) країни регіону, що вступили до ЄС (із роком вступу); (2) країни, що мають статус кандидата; (3) країни, що є потенційними кандидатами або не подали заявку. Група разом заповнює таблицю, згадуючи інформацію з лекції та власні знання. Наприклад, (1) Польща – 2004 р., Хорватія – 2013 р., тощо; (2) Сербія, Чорногорія, Албанія, Північна Македонія, Туреччина; (3) Боснія (кандидат статус з 2022 р., можна віднести до 2), Косово (тільки подала заявку у 2022), Білорусь (не прагне) тощо.</p> <p>Аналіз кейсів: далі студенти розбиваються на 3–4 малі групи, кожна отримує один кейс для аналізу: «Чому ця країна досі не в ЄС?». Наприклад, група 1 аналізує Сербію (внутрішні проблеми: Косово, відносини з РФ); група 2 – Албанію і Північну Македонію (стара проблема – імідж, корупція; нова – болгарське вето для Македонії); група 3 – Туреччину (велика держава, відхід від демократії, опір з боку ЄС); група 4 – Боснію і Косово (державність, невизнання Косова, етнополітичні суперечності). Групи мають 10–15 хв. підготувати список причин і потім представити свої висновки класу.</p> <p>Обговорення: Які з озвучених причин залежать від самих країн, а які – від ЄС? Що можна змінити в короткостроковій перспективі? Також обговорюється психологічний аспект: як довге чекання впливає на суспільство (розчарування, еміграція молоді, зниження довіри до ЄС).</p> <p>Форма: групова робота з таблицею, аналіз кейсів, презентації груп.</p>
5	<p>Семінар 5: Документальний фільм про війни в Югославії: «Міжнародна спільнота і Балканські війни» (практичне заняття з елементами аналізу відеоматеріалів).</p> <p>Перегляд документального фільму: На занятті демонструється вибраний документальний фільм або уривки (загальною тривалістю ~40-60 хв) про конфлікти в колишній Югославії. Бажано обрати фільм, що фокусується саме на зовнішньополітичних аспектах. Приклад: фрагменти з BBC-серіалу «The Death of Yugoslavia» (https://www.youtube.com/watch?v=tj9Zw5fN3rE&list=PLdw7wnKe0wiUSNdugFGpnSfm6wt-9gvUt&index=1) епізоди про мирні переговори та роль Європейського співтовариства/ООН; або документальний фільм про різанину в Сребрениці та реакцію</p>

	<p>світу.</p> <p>Обговорення побаченого: студенти відповідають на запитання: «Які помилки припустилася міжнародна спільнота (Європа, ООН) у цих подіях?»; «Як реагували сусідні країни Центральної Європи на конфлікт (приймали біженців? миротворців відправляли? чи уникали втручання)?»; «Які уроки були винесені, що вплинуло на майбутню політику ЄС/НАТО?».</p> <p>Дискусія: Чи можна було запобігти цим війнам дипломатичним шляхом? Роль лідерів великих держав (напр., що зробили/не зробили США до 1995 р., яка позиція РФ). Студенти висловлюють свої думки, рефлексують над емоційним враженням від фільму. Форма: аудіовізуальний метод (фільм) + модерована дискусія.</p>
6	<p>Семінар 6: Вивчення документів – випадок Косово: «Проголошення незалежності Косова і міжнародні реакції».</p> <p>Аналіз першоджерела: вдома студенти знайомляться з текстом Декларації незалежності Косова (17 лютого 2008 р., https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2008/en/56552) або витягами з неї в перекладі. На семінарі обговорюється зміст документа: які аргументи наводять косовські лідери, на які міжнародні принципи посилаються (напр., право на самовизначення, ситуація з правами людини за режиму Мілошевича тощо).</p> <p>Робота в групах: група ділиться на дві підгрупи. Група 1 готує коротке резюме позиції країн, що визнали незалежність Косова (США, більшість ЄС, Туреччина та ін.) – чому вони підтримали (гуманітарні причини, легітимність прагнень албанців, прецедент Чорногорії, де теж відокремлення пройшло мирно). Група 2 резюмує позицію тих, хто не визнав (Сербія, Росія, Китай, а також Іспанія, Греція, Словаччина, Румунія і ін.) – їхні аргументи (порушення міжнародного права без згоди Сербії, страх сепаратизму у власних країнах – наприклад, Іспанія з Каталонією).</p> <p>«Міні-симуляція ООН»: Один студент виступає в ролі представника Косова, два інших – представники Сербії та Росії, імітуючи виступи на Радбезі ООН або Генасамблеї щодо визнання Косова. Вони за 5 хв підготовки формулюють і виголошують по 1-2 хв заяви (наприклад, Косово просить світ визнати, Сербія – засуджує односторонній крок, Росія – підтримує Сербію і каже про небезпечний прецедент).</p> <p>Відкрите обговорення: чи є у Косова перспектива стати повноправним членом міжнародного суспільства? Що заважає цьому? Як ситуація з Косово впливає на інші конфлікти (Придністров'я, Абхазія, Донбас)?</p> <p>Звертаємо увагу, що досвід Косова РФ використала для виправдання своїх дій (хоча паралелі спірні).</p> <p>Форма: аналіз документу, групова робота, ролева вправа.</p>
7	<p>Семінар 7: Практикум з регіональної співпраці (Центральна Європа): «Хто з ким дружить»: формати співпраці в Центрально-Східній Європі.</p> <p>Міні-дослідження в підгрупах: група ділиться на кілька малих груп (3-4 особи). Кожна група отримує одне регіональне об'єднання для аналізу: Вишеградська четвірка (V4), Ініціатива трьох морів, Бухарестська дев'ятка, Люблінський трикутник (якщо людей менше, можна зосередитися на V4 і Трьох морях). Групи мають за 15 хвилин підготувати коротку презентацію, відповівши на питання: коли засновано формат і ким; хто входить; які цілі декларуються; що зроблено реально; які проблеми чи розбіжності існують. Допоміжні матеріали: викладач надає короткі довідки чи витяги з установчих документів цих ініціатив або посилання на офіційні сайти.</p> <p>Презентації груп: Кожна група презентує свій формат (5 хв) і вивішує на дошці чи фліпчарті короткий конспект/таблицю про нього.</p> <p>Обговорення та порівняння: Які спільні риси у всіх цих ініціатив? (напр., більшість покликані доповнювати ЄС/НАТО, а не замінити). Чим відрізняються? (Вишеградська – більше культурно-політична, Три моря – економічна/інфраструктурна і з участю США, Бухарестська 9 – військово-безпекова в межах НАТО, Люблінський трикутник</p>

	<p>– геополітичний і пов’язаний з підтримкою України). Дискутується питання: чи не розпорошують ці формати зусилля? Чому регіональні альянси все одно виникають, навіть будучи в ЄС? (Відповідь може бути: спільність специфічних інтересів, бажання посилити свій голос колективно).</p> <p>Актуальність: обговорюється вплив війни 2022 р. на ці формати – напр., Вишеград переживає кризу єдності, тоді як Бухарестська 9 і Люблінський трикутник активізувалися.</p> <p>Форма: групові презентації, колективна дискусія.</p>
8	<p>Семінар 8: Практикум з регіональної співпраці (Балкани): «Інтеграція на Балканах: міфи та реальність регіональної солідарності».</p> <p>Малі групи – дослідження: Аналогічно до семінару 7, групи студентів отримують завдання дослідити формати співпраці Південно-Східної Європи: SEECP (Процес співробітництва в Південно-Східній Європі), CEFTA (Центрально-Європейська Зона вільної торгівлі (далі - ЗВТ), нині Балканська ЗВТ), RCC (Рада регіональної співпраці), «Відкриті Балкани». Можна також додати Берлінський процес як зовнішню ініціативу. За 15 хв групи виписують основну інформацію: склад учасників, напрямки співпраці, конкретні проекти чи досягнення, політичні проблеми (наприклад, в CEFTA – часті торговельні спори між членами, у SEECP – конфлікти через назви країни або представництво Косова, тощо).</p> <p>Обговорення кейсу: Особливу увагу звернути на ініціативу «Відкриті Балкани» (екс-«Mini-Schengen») – три країни самостійно домовляються про вільний рух, що це дає і чому інші (Боснія, Косово, Чорногорія) поки не приєдналися (є побоювання домінації Сербії або дублювання з ЄС). Студенти дискутують: чи успішна ця ініціатива?</p> <p>Роль ЄС: Викладач додає інформацію про Берлінський процес (ініційований Німеччиною для підтримки регіону, щорічні зустрічі, фінансування інфраструктури). Обговорюється: чи не краще Балканам чекати допомоги згори (від ЄС), ніж самим об’єднуватися? Студенти висловлюють думки, чому регіональна співпраця на Балканах складніша, ніж у Вишеграді (відповіді: свіжі конфлікти, взаємна недовіра, відсутність очевидного лідера, як Польща у V4).</p> <p>Висновки зосереджуються навколо питань: які сфери співпраці на Балканах працюють добре? (напр., культурний обмін, спільне прагнення до візової лібералізації з ЄС уже досягнуте для всіх крім Косова); де наявні провали? (торгівля – між деякими країнами мінімальна через старі бар’єри, політична координація слабка).</p> <p>Форма: груповий аналіз форматів, дискусія під керівництвом викладача.</p>
Модуль 3. Конфлікти, зовнішні актори та сучасні виклики.	
9	<p>Семінар 9: Порівняльний аналіз – Польща vs Угорщина: «Дві моделі зовнішньої політики в ЦСЄ: «яструб» і «голуб»?</p> <p>Дискусія-зіставлення: семінар побудовано навколо порівняння зовнішньої політики двох сусідніх країн – Польщі та Угорщини – які після 2010-х рр. пішли різними шляхами. Студенти об’єднуються у дві команди: Команда «Польща» і Команда «Угорщина». Кожна команда отримує 10 хв підготувати перелік основних зовнішньополітичних пріоритетів і позицій своєї країни (бажано згадати: ставлення до РФ, до України, до США, до Німеччини/Франції, до євроінтеграції, участь у регіональних форматах). Дозволяється користуватися конспектами лекцій чи заздалегідь підготовленими матеріалами.</p> <p>Презентація і обговорення: Почергово команди представляють свою країну. Наприклад, команда Польщі підкреслить лідерство в підтримці України, ініціативи типу Люблінського трикутника, вимогу репарацій від Німеччини (як елемент двосторонніх відносин), конфлікт з ЄС по судах, але загалом проєвропейський курс. Команда Угорщини – наголосить на особливих відносинах з РФ (енергетика, будівництво АЕС «Пакш-2» за допомоги Росії), дружбі з Китаєм (інвестиції,</p>

	<p>університет Фудань планувався), конфліктах з Україною через права угорської меншини, блокуванні санкцій ЄС і допомоги Україні, водночас бажанні зберегти єврофонди та доступ до ринків ЄС.</p> <p>Дебрифінг: Після презентацій викладач задає питання: «Чому ці дві країни, що разом вступали в ЄС і НАТО, зараз мають такі різні позиції?». Студенти висловлюють свої ідеї: роль лідерів (правлячі партії: консервативна але антируська у Польщі vs націоналістично-популістська проросійська в Угорщині), історичний досвід (у поляків – травма від СРСР, в угорців – теж була, але тепер Орбан переклав вину на Захід за Тріанон тощо), енергетична залежність (Угорщина більше залежна), відсутність безпосереднього кордону з РФ (Угорщина не межує – менше відчуття загрози).</p> <p>Висновок: Студенти роблять висновок про наслідки: «Розкол Польщі й Угорщини фактично паралізував колишню єдність Вишеграду» – чи можливе примирення? Коротке обговорення можливих умов (зміна влади в одній із країн, завершення війни тощо).</p> <p>Форма: командна робота, порівняльна презентація, обговорення.</p>
10	<p>Семінар 10: Зовнішня політика Сербії – балансування між Сходом і Заходом: «Чотири стовпи» сербської дипломатії».</p> <p>Коллективний аналіз заяв: студентам пропонується проаналізувати цитату з колишнього президента Сербії Бориса Тадича (2009 р.) про те, що зовнішня політика Сербії базується на чотирьох стовпах: ЄС, США, Росія, Китай. Вдома студенти знайомляться з текстом: https://www.b92.net/eng/news/politics.php?dd=30&mm=08&nav_id=61454&yyyy=2009 , https://www.b92.net/o/eng/news/politics?dd=30&mm=08&nav_id=61454&yyyy=2009&utm_source=chatgpt.com , https://gja.georgetown.edu/2023/08/07/serbias-staged-balancing-act/?utm_source=chatgpt.com .</p> <p>Запитання для груп: Група 1 обмірковує – чому Сербія прагне до ЄС? (економіка, інвестиції, безвіз і т.д.), але чому досі не там? (Косово, вимоги до санкцій проти РФ). Група 2 – навіщо Сербії добрі відносини з США? (роль США на Балканах, інвестори, але тягар бомбардувань 1999 р.), і які відносини зараз? Група 3 – що дає Сербії Росія? (підтримка у питанні Косова в ООН, дешевий газ, культурна близькість) і які ризики? (ізоляція від ЄС, залежність). Група 4 – роль Китаю для Сербії (інвестиції в інфраструктуру, Huawei, вакцини; політична підтримка; Сербія як «ворота» для КНР в Європу).</p> <p>Обговорення результатів: Кожна група коротко ділиться своїми висновками. Формується цілісна картина: Сербія намагається провадити багатовекторну політику, максимально вигоду отримуючи від усіх сторін. Це дозволяє підтримувати маневреність, але гальмує шлях до ЄС, бо несумісне з політикою європейської єдності (напр., санкції).</p> <p>Актуальна дискусія: як війна 2022 р. змінила ситуацію? Студенти зазначають, що тиск на Белград зріс: ЄС вимагає визначитись. Проте всередині Сербії громадська думка проросійська (дані опитувань: згадуємо, що більшість сербів винуватять НАТО, популярність Путіна висока). Обговорення: «Що може змінити позицію Сербії?» (наприклад, лише якщо Росія суттєво ослабне або ЄС запропонує швидку інтеграцію; зміна покоління політиків).</p> <p>Порівняння: викладач звертає увагу, що інші країни регіону роблять інший вибір – Чорногорія та Північна Македонія пішли на Захід (НАТО), Боснія розділена, Угорщина трохи схожа на Сербію у балансуванні. Це дає підстави говорити про умовний «альянс Будапешт–Белград» у майбутньому, який може ускладнювати єдність ЄС.</p> <p>Форма: аналіз цитати/документу, робота в малих групах, модероване обговорення.</p>
11	<p>Семінар 11. Реакція регіону на війну в Україні: «2022 р.: тест на солідарність і геополітичний вибір».</p> <p>Індивідуальні повідомлення: Кожен студент (або пара) готує коротке повідомлення</p>

	<p>про реакцію конкретної країни ЦСЄ/ПСС на російське повномасштабне вторгнення в Україну (2022 р.). Включити такі аспекти: позиція уряду (заяви про засудження чи підтримку РФ), голосування в ООН, приєднання чи ні до санкцій ЄС, обсяг військової чи гуманітарної допомоги Україні, прийом біженців, зміни в енергополітиці, можливо, зміна думки уряду (через зміну уряду) до 2025 р.. Країни розподіляються, щоб покрити якомога більше регіону: Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, країни Балтії (хоч не було основним фокусом курсу, але можна залучити для повноти картини), Словенія, Хорватія, Сербія, Чорногорія, Північна Македонія, Албанія, Боснія і Герцеговина. Допускається формат вільного обміну без формальних презентацій: ведучий (викладач) просто по черзі запитує студентів по країнах, вони викладають основні факти (2-3 хвилини кожен).</p> <p>Колективний аналіз: На дошці викладач креслить схему або таблицю для узагальнення – наприклад, стовпчики: «Підтримали санкції і допомогу Україні» vs «не підтримали/нейтральні». Студенти разом відносять країни до цих категорій. Виявиться чіткий поділ: більшість ЦСЄ/Балтії активно підтримали Україну, Сербія і Угорщина – ключові, хто не вводив санкцій (Сербія) чи гальмував єдність ЄС (Угорщина). Також виявимо нюанси: Болгарія мала внутрішні коливання (проросійські сили, але уряд Петкова дав зброю та вигнав дипломатів РФ), Хорватія – допомога біженцям, але президент-скептик щодо вступу України в НАТО, Боснія – розкол (мусульмани і хорвати за, серби проти).</p> <p>Дискусія: Чому країни, які раніше дружили (Польща–Угорщина, Чехія–Словаччина) розійшлися в оцінках війни? (Висновки: ціннісні орієнтири, хто бачить у Росії загрозу, а хто ні; вплив пропаганди; залежність від енергоносіїв). Чи можливо зберегти єдність ЄС у такій ситуації? Як ЄС чинить тиск (замороження фондів для Угорщини, ув'язування прогресу Сербії до санкційної політики) ?</p> <p>Прогноз: Що буде далі – чи змінять «дисиденти» позицію? Обговорення з посиланням на поточні події (наприклад, перемога опозиції на виборах 2023 р. в Чорногорії – тепер повна проєвропейська лінія, зміна уряду в Болгарії – теж позбавлення від проросійського курсу). Студенти можуть висловити власне ставлення, але з акцентом на факти міжнародної політики.</p> <p>Форма: серія коротких повідомлень, інтерактивне групування інформації, модерація дискусії.</p>
12	<p>Семінар 12. НАТО на практиці – безпекові кейси: «Присутність НАТО і США в регіоні: плюси, мінуси, реагування РФ».</p> <p>Case-study в підгрупах: Студенти об'єднуються в 3 підгрупи, кожна отримує конкретний кейс про військову присутність НАТО/США у Східній Європі:</p> <p>Підгрупа А: «Місія KFOR в Косово» – миротворча операція НАТО, роль країн регіону (хто з ЦСЄ/ПСС бере участь), як довго триває, ставлення Сербії до KFOR, інциденти (наприклад, заворушення 2023 р. і поранення миротворців).</p> <p>Підгрупа В: «Протиракетна оборона в Румунії та Польщі» – база ПРО в Девеселу (RO) та майбутня/частково готова в Редзіково (PL). Навіщо вони, яка офіційна мета (захист від Ірану), чому Росія протестує (бачить загрозу своїм ракетам). Як ці країни обстоюють потребу ПРО.</p> <p>Підгрупа С: «Передова присутність НАТО» – батальйонні бойові групи, розміщені після 2017 р. в Балтії і Польщі, а після 2022 р. ще й у Словаччині, Румунії, Угорщині, Болгарії. Склад цих груп (багатонаціональні, лідери: Канада, Німеччина тощо), задачі. Як це змінює відчуття безпеки в регіоні.</p> <p>Підгрупи готують короткі висновки по своєму кейсу (~10 хв підготовки, можна пошукати дані в розданих матеріалах або конспекті).</p> <p>Обговорення: після представлення кейсів (по 5 хв кожна підгрупа) – спільна розмова: як реагує Росія на ці активності НАТО? (Заяви про порушення обіцянок, погрози розмістити ракети в Білорусі, провокаційні польоти біля кордонів). Чи є єдність в самій</p>

	<p>НАТО щодо присутності? (Угорщина, напр., погодилася на групу НАТО на своїй території лише під тиском союзників).</p> <p>Додатково: обговорюється роль США: студенти можуть згадати, де найбільше видно американців – бази «Бондстіл» у Косово, тренувальний центр в Яворові (Україна, хоча не НАТО, але США тренували там), часті навчання Saber Guardian в Румунії тощо.</p> <p>Питання для дискусії: «Чи достатньо цих сил для оборони, чи лише символ?» – думки студентів, підведення до концепції стримування. «Як ви гадаєте, чи можливе постійне базування великих сил США у Польщі/Румунії?» – обговорення політичних наслідків (Росія використає для пропаганди, але східні члени почуватимуться спокійніше).</p> <p>Форма: групове опрацювання реальних кейсів, презентація і загальне обговорення.</p>
13	<p>Семінар 13. Китай на Балканах – аналіз випадку: «Шовковий шлях» у Європі: що трапилося в Чорногорії?»</p> <p>Опис ситуації (лектор): Викладач коротко розповідає історію про китайський кредит Чорногорії: у 2014 р. країна домовилася з китайською компанією і банком про позику ~\$1 млрд для будівництва автобану Бар–Боляре, але до 2021 р. проєкт не завершено, борг досяг третини ВВП, ризик дефолту. ЄС не поспішав рятувати, але зрештою допоміг рефінансувати частину боргу, аби Чорногорія не «впала в боргову залежність» від Китаю (https://www.dw.com/uk/doroha-v-nikudy-yak-chornohoriia-opynylasia-v-borhovii-kabali-kytaiu/a-58204677).</p> <p>Групова робота: Студенти діляться на 2 групи і отримують завдання обдумати цей кейс з різних боків.</p> <p>Група 1: позиція Чорногорії – чому вони взяли цей кредит, що їх спокусило? (потреба інфраструктури, відсутність альтернативних фінансів, швидкість і легкість китайських грошей). Які наслідки для країни? (борг, дорога досі не добудована, зміна урядів, обурення ЄС).</p> <p>Група 2: позиція ЄС – чому ЄС насторожився через цей випадок? (страх, що Китай отримає важіль впливу – якщо не виплата, можуть вимагати землю або порт; прецедент для інших країн; підрив правил прозорості). Що ЄС зробив? (експертизу проєкту, зрештою фінансово посприяв; запровадив нові інструменти перевірки інвестицій).</p> <p>Розіграш сценки (можливо): Студент від групи 1 грає роль чорногорського прем'єра, студент від групи 2 – представника Єврокомісії. Неформальна «прес-конференція»: прем'єр виправдовує угоду («нас ЄС залишив сам на сам з проблемами інфраструктури, ми були змушені шукати інвестиції»), представник ЄС висловлює стурбованість («ці проєкти повинні бути прозорими, ми готові допомогти, але звертайтеся спершу до нас...»).</p> <p>Дискусія: Чи можна назвати китайську присутність формою неоколоніалізму, чи це просто бізнес? Як країни Балкан можуть убезпечитися? Студенти згадують інші приклади: Сербія – китайські заводи (забруднення, але робочі місця), Угорщина – кредит на залізницю; при цьому Польща і інші ЦСЄ поки беруть менше китайських грошей (обережні).</p> <p>Висновок: Формується розуміння, що «дешевий сир тільки в мишоловці»: китайські інвестиції можуть бути корисні, але несуть геополітичний вплив. ЄС тепер вимагає від кандидатів прозорості у відносинах з КНР (як зазначено в лекції).</p> <p>Форма: ситуаційний аналіз, групове обговорення, рольова вправа.</p>
14	<p>Семінар 14. Рольова гра – Рада ЄС щодо міграції: «Квоти біженців: пошук компромісу між Заходом і Сходом Європи».</p> <p>Сценарій гри: Умовно відтворюється засідання Ради Міністрів ЄС, приблизно 2016 рік, обговорення механізму розподілу біженців, які прибули до Італії та Греції, між всіма країнами ЄС. Студенти представляють міністрів країн: Німеччина, Італія, Греція, Франція (прибічники обов'язкових квот), Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина (проти квот), Австрія, Швеція (багато прийняли, підтримують спільне рішення, але з нюансами), Болгарія/Румунія (теж насторожені, але підтримаємо якщо всі</p>

	<p>підтримають), Іспанія (умовно нейтральна). Ролі розподіляються, якщо група менша – можна скоротити кількість країн, залишивши ключових гравців.</p> <p>Підготовка: Кожен учасник готує коротку позицію своєї країни. Наприклад, картка Польщі: «Ми проти, вважаємо це порушенням нашого суверенітету і безпекою для безпеки. Попросимо замість прийому біженців допомоги на охорону кордонів». Картка Німеччини: «Ми вже прийняли сотні тисяч, просимо солідарності, готові фінансово допомогти тим, хто прийме квоти». І т.д. Студенти 5–10 хв вивчають позиції, можуть додумати додаткові аргументи.</p> <p>Переговори: Викладач як модератор (або визначений викладачем студент групи) відкриває «засідання». Кожна країна по черзі озвучує свою позицію (1 хв). Потім починається вільне обговорення/переговори – репліки, пропозиції компромісів (наприклад, країни V4 можуть запропонувати добровільну солідарність: гроші замість прийому; західні – пригрозити голосуванням більшістю чи урізанням фондів). Триває ~15 хв або поки не буде якогось умовного рішення.</p> <p>Підсумок гри: В реальності тоді ухвалили рішення більшістю, але V4 не виконали його – що спричинило судові позови. Обговорюється, чому так сталося: позиції непримиренні, кожна сторона відчувала моральну правоту (одні – гуманізм і закон, інші – безпека і воля народу).</p> <p>Рефлексія: Студенти діляться, як їм було в ролі, чи вдалося зрозуміти логіку аргументів тієї країни, яку представляли. Чи є рішення міграційної проблеми, яке задовольнить усіх? (Висновок: дуже складно, але потрібно реформувати систему притулку і т.д. – можна згадати, що в 2023 р. досягли нового компромісу в ЄС щодо цього).</p> <p>Форма: масштабна рольова гра, моделювання дипломатичних переговорів, обговорення результатів.</p>
15	<p>Семінар 15. Внутрішня політика і міжнародний імідж: «Case-стаді: Угорщина і Польща у відносинах з ЄС».</p> <p>Мозковий штурм – перелік проблем: Спочатку клас спільно перелічує, які внутрішньополітичні явища в країнах регіону вплинули на їхні відносини з іншими державами чи з ЄС. Очікувані відповіді: порушення принципів демократії (судова реформа в Польщі, наступ на медіа/НУО в Угорщині), корупція (Румунія до 2015 р., Болгарія хронічно), націоналізм (заперечення злочинів на війні – польський закон про Інститут пам'яті 2018 р. викликав сварку з Ізраїлем та Україною; прославлення усташів у Хорватії бентежить Сербію; героїзація Дражі Михайловича в Сербії – тривожить БіГ), іредентизм (угорська меншість – конфлікт з Україною, албанська – напруга між Сербією і Албанією, між Північною Македонією і Болгарією – історичні суперечки) тощо. Викладач фіксує ці фактори.</p> <p>Аналіз ситуацій: Студенти діляться на 2 групи для детального аналізу двох прикладів: Група 1: Угорщина (режим Орбана) – як згортання демократії проявилось в зовнішній політиці? (конфлікти з ЄС: стаття 7, замороження коштів; зближення з автократіями – РФ, Китай; імідж «троянського коня» в НАТО). Як ЄС і партнери реагують? (умовляння, санкції, підтримка угорської опозиції – напівофіційним шляхом).</p> <p>Група 2: Польща (уряд PiS 2015–2023 рр.) – як внутрішні реформи вплинули на відносини з ЄС? (суперечки про верховенство права, загроза виходу Польщі? – навряд, але були побоювання; заморозили фонд відновлення; напруження з Німеччиною через риторику PiS). Як це впливає на позицію Польщі у світі? (незважаючи на проблеми, Польща залишилась лідером у Східній Європі, її слухають через роль у допомозі Україні, але західні партнери інколи критикують).</p> <p>Презентація і обговорення: Кожна група коротко викладає свої висновки. Далі – обговорення: «Чи мають право ЄС/НАТО втручатися чи якимось карати за внутрішні справи?» (Студенти дискутують про суверенітет vs цінності, наводять думки). «Чи зовнішня політика залежить від того, демократична країна чи ні?» (Можливий висновок: демократії схильні більше співпрацювати одна з одною, автократії можуть</p>

	<p>робити непередбачувані кроки і заключати тактичні союзи, як от Орбан з Путіним; плюс – внутрішня стабільність і консенсус дозволяють проводити послідовну зовнішню політику, а внутрішні кризи відволікають ресурс).</p> <p>Останній акорд: Згадуються нові кейси: прихід проросійських лідерів у Словаччині (Фіцо) – прогноз наслідків (вже бачимо – сварка з Чехією, зміна позиції по Україні). У Хорватії президент-популіст Міланович – ганьбить імідж країни своїми заявами про Крим, але уряд намагається нівелювати. Тобто навіть окремі особистості можуть впливати.</p> <p>Форма: груповий аналіз конкретних кейсів, дискусія.</p>
16	<p>Семінар 16. Підсумковий – презентація проєктів і творчі підсумки: «Майбутнє зовнішньої політики регіону очима молоді».</p> <p>Презентація творчих завдань: На цьому семінарі відбувається презентація результатів комплексного творчого завдання. Кожен студент або група коротко (5-7 хв) представляє свій проєкт: основні висновки, пропозиції, креативні елементи. Одногрупники та викладач можуть ставити запитання. Це своєрідний міні-сесія, що підсумовує набуті знання і дозволяє студентам поділитися власним аналізом.</p> <p>Творча дискусія: Після презентацій – відкрита дискусія: «Які головні виклики стоять перед Центрально-Східною та Південно-Східною Європою у наступні 10 років?». Кожен студент називає один-два виклики (бажано, щоб вони не повторювалися, або повторювалися свідомо – щоб визначити, що вважають найважливішим). Модератор записує на дошці. Наприклад: «реалізація членства України в ЄС», «стримування російської загрози», «енергетична безпека без РФ газу», «конкуренція Китаю», «запобігання новим конфліктам на Балканах», «демократія vs авторитаризм внутрі ЄС» тощо.</p> <p>Підбиття підсумків курсу: Викладач резюмує, як розуміння зовнішньої політики розширилося – від окремих історичних фактів до бачення комплексних процесів. Наголошується, що інтеграція знань (історія + сучасність + різні сфери) дозволяє глибше аналізувати міжнародні відносини. Завершується на оптимістичній ноті: майбутнє регіону залежить і від нового покоління дипломатів та експертів – тобто самих студентів</p>

4.4.ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗАВДАНЬ

Самостійна робота над навчальним матеріалом є індивідуальним видом підготовчої роботи до лекцій, семінарів, передбачає виконання практичних завдань та контрольних робіт (у формі тестів) і здійснюється відповідно до навчального плану, навчальної і робочої програм з курсу.

Мета самостійної роботи:

- засвоєння методів самостійного вивчення навчального матеріалу, навичок пошуку більш глибоких знань;
- підвищення ефективності навчального процесу за допомогою організації поза аудиторного навчання відповідно до особистих здібностей кожного студента;
- оволодіння культурою розумової праці, вмінням орієнтуватися у потоці наукової інформації, розвиток незалежності мислення, формування власного погляду на питання, що вивчаються.

Самостійна робота студентів починається після вступної лекції, на якій викладач дає основні рекомендації щодо методики самостійного опанування курсом “Зовнішня політика країн ЦСЄ ПСЄ”.

Основні форми самостійної роботи:

- робота з підручниками, посібниками та науковою літературою, електронними джерелами інформації;
- самостійне вивчення окремих тем і питань до семінарських занять на основі навчальної, монографічної літератури, документів, матеріалів, періодичних видань;
- підготовка до іспиту.

Основними формами контролю самостійної роботи студентів є:

- усне опитування на семінарських заняттях;
- перевірка творчого завдання;
- перевірка тестів.

Крім традиційних обговорень, курс містить низку практичних елементів:

Аналіз документів: Студенти будуть читати та обговорювати уривки з важливих міжнародних документів (наприклад, Декларація про незалежність Косова 2008; фрагменти Комюніке саміту НАТО чи ЄС щодо розширення; витяги з офіційних стратегій зовнішньої політики країн регіону). Мета – навчитися працювати з першоджерелами, виділяти ключові аргументи.

Перегляд і обговорення відео: Передбачено перегляд щонайменше одного документального фільму (семінар 5) з подальшим аналізом. Також можуть використовуватись короткі відеосюжети (наприклад, новинні репортажі про актуальні події – переговори, кризи), які студенти будуть коментувати з позиції знань курсу.

Дискусії і дебати: Кілька семінарів організовані як дебати чи рольові ігри (семінар 3, 9, 14). Це розвиває навички аргументації, розуміння різних точок зору, уміння швидко орієнтуватися в політичних позиціях.

Групові презентації/проекти на заняттях: семінари 7, 8, 12, 13 залучають студентів до спільної роботи над міні-проектом (дослідження одного формату співпраці, аналіз кейсу), результати якого одразу презентуються і обговорюються. Таким чином відпрацьовуються навички командної роботи та публічного представлення інформації.

Таблиці, схеми, карти: протягом курсу студенти за завданнями викладача складають узагальнюючі таблиці (наприклад, таблиця розширення ЄС на семінарі 4; порівняльна таблиця регіональних ініціатив; хронологічна стрічка подій 1990-х рр. на семінарі 2). Це допомагає структурувати матеріал і вчить виокремлювати головне.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота студента має відбуватися за всіма темами лекцій. Викладачем передбачено, що чим більше годин було присвячено темі під час лекцій, тим менше студент має приділити часу з підготовки по цій темі самостійно для семінару зокрема.

Вимоги до підготовки завдань курсу:

Відповідь на *семінарському занятті* – це активна участь у обговоренні всіх питань, що виносяться на семінар, підкріплення доповіді цитатами та посиланнями на літературу. Вільне володіння матеріалом доповіді, що дозволяє задавати та відповідати на питання по темі.

Критерії оцінювання відповіді на семінарі.

3 бали – студент вільно володіє матеріалом і розуміє при цьому суть проблеми, не користується опорним конспектом, відповідає на додаткові питання, надає інформацію про джерело, звідки отримано відповідь на питання (підручник, монографія, дисертація, наукова стаття, інтернет-портал міжнародної організації, конспект лекції і т.д.).

2 бали – студент користується своїм конспектом, володіє матеріалом, відповідає на додаткові питання.

1 бал – студент може тільки прочитати задалегідь підготовлену відповідь або надана відповідь є частковою, в 1 бал також оцінюється додавання до відповіді на питання.

0 – відповідь відсутня.

Тестування – виконується на останньому з групових занять. Студенти мають вірно обрати відповідь на запропоноване питання. Виконується за варіантами (передбачено 4 варіанта тестів) і складається не менше як з 10-ти питань.

Критерії оцінювання

Тести оцінюються відповідно до набраних балів. 1 питання – 1 бал. Відповідно кількості балів відповідає кількості правильних відповідей. Всього 10 питань для денної форми навчання.

Комплексне творче завдання (проект) – 15 балів.

Аналітична доповідь + презентація: написати міні-дослідження (10–15 сторінок) на тему, пов'язану з зовнішньою політикою країн регіону, і представити його основні ідеї на семінарі. Наприклад, «Енергетична безпека Польщі після 2022: диверсифікація vs дефіцит» або «Політика невизнання vs прагматизм: як країни Балтії і Балкани ставляться до територіальної цілісності (Косово, Крим)». Творчий елемент може полягати в оформленні презентації як «брифінгу для МЗС» з рекомендаціями.

Темати для комплексного творчого завдання:

Блок 1. Безпека, війна, Росія:

1. Російський фактор у зовнішній політиці країн Центрально-Східної Європи після 2022 року: від стримування до повного розриву?
2. Енергетична безпека як інструмент зовнішньої політики: досвід Польщі, Угорщини та Румунії після 2014/2022 рр.
3. Балтійські держави як «форпост безпеки»: трансформація оборонної та зовнішньої політики після початку повномасштабної війни РФ проти України.
4. НАТО і країни Південно-Східної Європи: асиметрія безпекових очікувань і реальних зобов'язань.

Блок 2. ЄС, інтеграція, «неліберальний поворот»:

5. Угорщина та Польща в ЄС: дилема між національним суверенітетом і наднаціональними нормами.
6. Розширення ЄС на Балкани: стратегічна необхідність чи політична імітація?
7. Верховенство права як фактор зовнішньої політики: як внутрішні трансформації впливають на позиції держав у ЄС.

8. Малі та середні держави в ЄС: можливості впливу на спільну зовнішню політику (на прикладі ЦСЄ).

Блок 3. Балкани, конфлікти, постконфліктний розвиток:

9. Косово як зовнішньополітична проблема: позиції країн ЦСЄ та ПСЄ у контексті міжнародного права.

10. Боснія і Герцеговина як «заморожена держава»: сценарії розвитку до 2030 року.

11. Сербія між ЄС, Росією та Китаєм: стратегія балансування чи стратегічна пастка?

12. Роль ЄС у постконфліктному врегулюванні на Балканах: досягнення та обмеження.

Блок 4. Україна і регіон:

13. Україна у зовнішній політиці країн Центрально-Східної Європи після 2014/2022 років: від «сусіда» до елемента власної безпеки.

14. Ініціатива трьох морів і Україна: економічний проект чи геополітична платформа?

15. Як війна Росії проти України змінила регіональну ідентичність Центрально-Східної Європи.

Сценарний аналіз / Модельне прогнозування: розробити сценарії розвитку подій у конкретній ситуації.

Теми:

1) «Майбутнє Боснії і Герцеговини: три сценарії до 2030 (централізація, дезінтеграція чи статус-кво)». Формат: прогноз від імені аналітичного центру з рекомендаціями для ЄС.

2) «Як може змінитися зовнішня політика Словаччини після приходу уряду Фіцо: прогноз і рекомендації». Формат: прогноз від імені аналітичного центру з рекомендаціями для ЄС.

3) «Майбутнє політики розширення ЄС на Західних Балканах до 2030 року: три сценарії» (прискорення, стагнація, диференційована інтеграція). Формат: аналітична записка для Європейської комісії.

4) «Зовнішня політика Угорщини в умовах тривалого конфлікту між ЄС і Росією: сценарії до 2030 року». Формат: прогноз від імені аналітичного центру з рекомендаціями для ЄС.

5) «Сербія між ЄС, Росією та Китаєм: можливі сценарії зовнішньополітичного вибору після 2025 року». Формат: policy brief для МЗС країни-члена ЄС.

6) «Боснія і Герцеговина після 2025 року: сценарії державного розвитку та їхні зовнішньополітичні наслідки». Формат: аналітична доповідь для міжнародної організації.

7) «Роль країн Центрально-Східної Європи у формуванні безпекової політики ЄС після війни РФ проти України: сценарії розвитку». Формат: прогноз для Ради ЄС.

Проект дипломату / історична реконструкція: Підготувати «дипломатичний щоденник» або «мемуар» від особи учасника подій. Наприклад, оформити роботу як вигаданий щоденник представника МЗС країни ЦСЄ на переговорах з ЄС чи НАТО, описуючи, з якими труднощами він/вона стикається, які компроміси шукає. Хоч формат і художній, але фактологія та аналітика мають бути точними. Це дозволить проявити креативність у подачі матеріалу.

Теми:

1) «На шляху до ЄС»: дипломатичний щоденник представника МЗС Хорватії в період переговорів про вступ до Європейського Союзу. Формат: щоденник + аналітичний коментар (ретроспектива).

2) «Між двома світами»: мемуари дипломата Сербії на переговорах з ЄС після 2008 року (питання Косово). Формат: мемуар із поясненням зовнішньополітичних дилем.

- 3) «Східний фланг»: щоденник представника країни Балтії під час переговорів про посилення присутності НАТО після 2014/2022 років. Формат: дипломатичний щоденник + аналітичні вставки.
- 4) «Вишеград у кризі»: записки дипломата Польщі або Чехії про внутрішні суперечності Вишеградської групи після 2015 року. Формат: художньо-аналітична реконструкція.
- 5) «Балкани у Європі»: мемуари дипломата Північної Македонії щодо зміни назви держави та євроінтеграції. Формат: історична реконструкція переговорного процесу.

Вимоги та критерії оцінювання: Обсяг письмової частини ~10-15 сторінок. Наявність списку джерел (академічні статті, аналітичні звіти, офіційні документи – не менше 7 джерел). Оцінюватиметься: глибина аналізу (до 5 балів), актуальність і точність фактичного матеріалу (до 4 балів), творчий підхід у формі подачі/висновках (до 4 балів), якість презентації результатів (до 2 балів).

Процес виконання: Теми узгоджуються до середини курсу. Проведемо спеціальну консультацію, де обговоримо ідеї кожного. За два тижні до кінця семестру студенти подають письмову частину проекту. На останньому семінарі відбуваються короткі презентації.

Мета творчого завдання: стимулювати студентів вийти за рамки конспекту лекцій, самостійно дослідити цікаву для них проблему, навчитись застосовувати теоретичні знання на практиці, а також розвинути навички письма та презентації.

Приклади тестових питань

1. Метою якого договору стала підготовка ЄС до розширення на Схід та інших глобальних процесів та коли він вступив в дію:

- А. Амстердамського; 11 грудня 2000 р.;
- Б. Ніщцького; 1 лютого 2003 р.;
- В. Маастрихтського; 14 лютого 2000 р.;
- Г. Єдиного Європейського Акту; 6 грудня 2003 р.

2. Угода про Конституцію ЄС не набула чинності, оскільки:

- А. не всі країни-учасниці її ратифікували;
- Б. минуло 50 років з дня підписання;
- В. країни-учасниці відмовилися підписувати угоду;
- Г. жодної правильної відповіді.

3. Позначте цілі, які переслідує ЄС щодо країн Центральної та Східної Європи:

- А. Немає правильної відповіді;
- Б. сприяти переходу до відкритої, орієнтованої на зовнішній ринок економіці;
- В. відкриття можливостей для приватної підприємницької ініціативи, надання допомоги промисловості цих країн при переході до нових ринкових умов;
- Г. правильні відповіді Б і Г.

4. Єдина зовнішньоторговельна політика ЄС передбачає:

- А. єдину політику в області тарифних ставок.
- Б. укладання торгових угод;
- В. єдина імпортна політика;
- Г. єдина експортна політика;
- Д. єдині заходи для всіх країн щодо лібералізації зовнішньоторговельної діяльності;
- Є. проведення диференційованих заходів з лібералізації торгівлі;
- Ж. використання антидемпінгових і компенсаційних заходів;
- З. використання ембарго.

5. З якими країнами були підписані мирні договори 10 лютого 1947 р. на конференції в Парижі?

- А. Італією Б. Югославією В. Фінляндією Д. Болгарією Є. Угорщиною
- Ж. Румунією З. Грецією

6. В яких державах в повоєнний час були встановлені комуністичні режими?

- А. Румунія Б. Польща В. Албанія Г. Італія Д. Франція Є. Греція.

7. Греція виступає проти вступу до ЄС таких країн:

- А. Україна, Молдова;
- Б. Україна, Туреччина;
- В. Туреччина, Північна Македонія;
- Г. немає правильної відповіді.

8. «Кіпрська проблема» постала на порядку денному міжнародної спільноти у:

- А. 1965 р.; Б. 1955 р.; В. 1974 р.; Г. немає вірної відповіді.

9. Яке населення намагався асимілювати режим Т. Живкова наприкінці 1984 р.?

- А. українське; Б. турецьке; В. циганське; Г. російське.

10. Угорщина є членом НАТО з:

- А. 1997 р.; Б. 1999 р.; В. 2001 р.; Г. 1998 р.

11. Перерахуйте країни, яким Угорщина мала виплачувати репарації:

- А. СРСР; Б. Румунія; В. Польща; Г. Югославія; Д. Чехословаччина.

12. Регіональною організацією ЦСЄ вважається:

- А. ЄС; Б. НАТО; В. ООН; Г. Вишеградська група.

13. В яких країнах в 1956 р. відбулися антикомуністичні повстання?

- А. Чехословаччина Б. Угорщина В. Польща Г. Австрія

14. Якого року та з якою країною Югославії вдалося мирно вирішити питання щодо Трієста (поєднайте рік і відповідну країну):

- A. 1953 р.Болгарія;
- Б. 1954 р.Болгарія;
- В. 1945 р.Італія;
- Г. 1954 р.Італія?

15. Який чинник був визначальним для зовнішньополітичної орієнтації країн Центрально-Східної Європи після 1989 року?

- A. Збереження біполярної системи міжнародних відносин
- В. Інтеграція до Європейського Союзу та НАТО
- С. Посилення ролі руху неприєднання.
- D. Формування регіональних військових блоків поза Європою

16. Яке з наведених тверджень найточніше характеризує поняття «малі та середні держави» у зовнішній політиці ЄС?

- A. Держави, що не беруть участі у спільній зовнішній політиці ЄС.
- В. Держави з обмеженими ресурсами, які компенсують це участю в багатосторонніх інституціях
- С. Держави, що не мають власних зовнішньополітичних стратегій
- D. Держави, зовнішня політика яких повністю визначається США.

17. У чому полягає ключова відмінність зовнішньої політики Югославії від інших соціалістичних держав у період «холодної війни»?

- A. Орієнтація виключно на Захід
- В. Активна участь у Рухові неприєднання
- С. Членство в НАТО
- D. Відмова від міжнародної співпраці.

18. Яка з наведених проблем є найбільш характерною для зовнішньої політики держав Західних Балкан у відносинах з Європейським Союзом?

- A. Відсутність зацікавленості у членстві в ЄС
- В. Невідповідність критеріям демократичного врядування та верховенства права
- С. Географічна віддаленість від ЄС
- D. Конкуренція з країнами Північної Європи.

19. Яка функція Вишеградської групи є найбільш значущою у зовнішній політиці країн Центрально-Східної Європи?

- A. Формування спільної оборонної політики поза НАТО
- В. Координація позицій у межах Європейського Союзу
- С. Замінення національних зовнішньополітичних стратегій
- D. Ведення переговорів з третіми країнами від імені ЄС.

20. Яке твердження найбільш адекватно відображає вплив війни Росії проти України на зовнішню політику країн Центрально-Східної Європи?

- A. Послаблення ролі НАТО у регіоні
- В. Посилення прагматичного діалогу з Росією
- С. Перегляд безпекових стратегій та зростання ролі оборонної співпраці
- D. Зменшення значення ЄС як безпекового актора.

21. У чому полягає основна дилема «неліберальних демократій» у Європейському Союзі (на прикладі Угорщини та Польщі)?

- A. Відмова від участі у спільних інституціях ЄС
- В. Суперечність між національним суверенітетом і наднаціональними правовими нормами
- С. Відсутність економічних вигод від членства в ЄС
- D. Конфлікт між регіональною та глобальною політикою.

22. Чому питання Косово залишається важливим чинником зовнішньої політики країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи?

- A. Через його економічну значущість для регіону

- В. Через прецедентність для міжнародного права та територіальної цілісності
- С. Через географічне положення на кордонах ЄС
- Д. Через участь у міжнародних економічних організаціях.

23. Який із наведених підходів є найбільш ефективним для аналізу зовнішньої політики країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи в умовах сучасної міжнародної системи?

- А. Виключно історико-хронологічний
- В. Виключно нормативно-правовий
- С. Проблемно-аналітичний із урахуванням регіонального контексту
- Д. Дескриптивний країнознавчий

5. Система оцінювання знань

Графік контрольних заходів та рейтингова шкала оцінювання (6 семестр)

№ з\п	Вид контролю	Кількість балів	Термін виконання
1.	Усні відповіді на семінарських заняттях	45 (по 3 бали на 15-ох семінарах)	Протягом семестру
2.	Творче завдання	15	Захист на передостанній парі
3.	Тест	10	Остання пара
4.	Залік	30	Протягом сесії
Разом		100	Залікова сесія

6. Підсумковий контроль

Контроль планується здійснювати шляхом оцінювання усних відповідей на семінарських заняттях, перевірки письмових робіт (самостійні і контрольні роботи, тестування) та проведення заліку у шостому семестрі за результатами вивчення курсу.

Питання до заліку

1. Поняття та критерії виокремлення регіонів Центрально-Східної та Південно-Східної Європи.
2. Основні чинники формування зовнішньої політики малих і середніх держав (на прикладах країн регіону).
3. Вплив біполярної системи та Ялтинсько-Потсдамського порядку на зовнішню політику держав регіону.
4. Специфіка зовнішньої політики Югославії у період холодної війни (порівняно з іншими соціалістичними державами).
5. Причини та наслідки зовнішньополітичної трансформації країн регіону після 1989 року.
6. Зміст та мотиви «європейського/євроатлантичного вибору» держав ЦСЄ/ПСЄ на початку 1990-х років.
7. Основні етапи розширення НАТО на Схід: логіка та ключові аргументи сторін.
8. Вплив членства в НАТО на безпекову політику та міжнародну суб'єктність держав регіону.
9. Дискусія щодо розширення НАТО: аргументи прихильників і критиків (історичний та сучасний вимір).
10. Поняття стримування та його застосування до безпекового середовища ЦСЄ/ПСЄ.
11. Європейська інтеграція як стратегічний пріоритет: основні етапи вступу країн ЦСЄ до ЄС.
12. Копенгагенські критерії: значення та вплив на внутрішні трансформації держав-кандидатів.
13. Політика розширення ЄС щодо Західних Балкан: проблеми та перспективи.
14. Причини розпаду Югославії та міжнародний вимір балканських конфліктів 1990-х років.
15. Роль ЄС, ООН та НАТО у врегулюванні балканських конфліктів (1990-ті).
16. Післявоєнне врегулювання та державотворення у Боснії і Герцеговині: ключові проблеми.
17. Косовське питання: співвідношення принципів територіальної цілісності та права на самовизначення.
18. Міжнародні реакції на проголошення незалежності Косова (2008): позиції держав і мотиви.
19. Вишеградська група та інші формати регіональної співпраці в ЦСЄ: цілі, досягнення, обмеження.
20. Регіональні формати співпраці на Балканах (на прикладі SEECP/CEFTA/RCC/«Відкриті Балкани»/Берлінський процес): потенціал та обмеження.
21. Спільні та відмінні риси зовнішньополітичних стратегій країн Вишеградської групи.
22. Порівняльний аналіз зовнішньої політики Польщі та Угорщини у 2010–2020-х роках (ключові пріоритети та розбіжності).
23. Політика «балансування» у зовнішній політиці Сербії: зміст, мотиви, обмеження.

24. Концепція «чотирьох стовпів» зовнішньої політики Сербії (ЄС–США–Росія–Китай): можливості та ризики.
25. Вплив Росії на зовнішню політику країн ЦСЄ/ПСЄ та зміна безпекового ландшафту після 2014 і 2022 років.
26. Реакція країн регіону на повномасштабну війну РФ проти України: фактори відмінностей (санкції, допомога, енергетика).
27. Роль США та НАТО в регіоні: двосторонні відносини і форми військової присутності.
28. Вплив Китаю та інших глобальних акторів у регіоні: інструменти та наслідки (на прикладі кейсу Чорногорії).
29. Міграційні кризи та управління кордонами: вплив на єдність ЄС і зовнішньополітичні позиції держав регіону.
30. Взаємозв'язок внутрішньої політики та зовнішньої політики (популізм, верховенство права, політика пам'яті): наслідки для відносин з ЄС та міжнародного іміджу.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність – 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Семестр 6

Навчальна дисципліна «Зовнішня політика країн Європейського Союзу»

ЗАЛІКОВИЙ БІЛЕТ № 0

1. Післявоєнне врегулювання та державотворення у Боснії і Герцеговині: ключові проблеми.
2. Реакція країн регіону на повномасштабну війну РФ проти України: фактори відмінностей (санкції, допомога, енергетика).

Затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Протокол № _____ від _____ 2025 року

Завідувач кафедри _____
Екзаменатор _____

Олександр ШЕВЧУК
Анастасія ХМЕЛЬ

Критерії оцінки усної відповіді студента, відповіді на іспиті:

1. Оцінка «5» (відмінно), на заліку 20-30 балів за відповідь на питання екзаменаційного білету за умови, що студент має 70 балів за роботу у семестрі, ставиться у тому разі, коли:

а) відповідь правильна, повна, послідовна, логічна; студент впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань, чітко орієнтується у просторі та часі, аналізує причинно-наслідкові зв'язки, визначає закономірності визначення та реалізації зовнішньополітичного курсу держав;

б) студент має навички користування законодавчими документами, що регламентують актуальні проблеми міжнародних відносин та зовнішню політику держав, картами, схемами, довідниками; статистичний матеріал може втілити в схемах, діаграмах, графіках, вміє скласти порівняльні таблиці;

в) відповідь дає грамотною українською літературною мовою, без русизмів, допускаючи при цьому 1-2 незначні помилки з фактичного матеріалу та 2-3 помилки мовно-стилістичного характеру.

2. Оцінка «4» (добре), на іспиті 15-29 балів за відповідь на питання екзаменаційного білету за умови, що студент має 60 балів за роботу у семестрі ставиться у тому разі, коли:

а) відповідь правильна, послідовна, логічна, але студент допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань, орієнтується у просторі і часі, допускаючи при цьому 1-2 помилки, аналізує причинно-наслідкові зв'язки, визначає основні закономірності визначення та реалізації зовнішньополітичного курсу держав, у деяких випадках нечітко формулюючи їх;

б) студент має навички користування законодавчими документами, що регламентують міжнародні відносини та зовнішню політику держав, картами та іншими наочними посібниками, складає графіки, схеми, діаграми, таблиці, допускаючи при цьому незначні помилки;

в) відповідь дає у цілому грамотною українською літературною мовою, але допускає русизми, стилістичні, орфографічні та пунктуаційні помилки (не більше 5-6).

3. Оцінка «3» (задовільно), на іспиті до 14 балів за відповідь на питання екзаменаційного білету за умови, що студент має 60 балів за роботу у семестрі ставиться у тому разі, коли:

а) студент володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, не досить впевнено орієнтується у просторі і часі, не завжди вміє інтегровано застосовувати набуті знання для аналізу зовнішньополітичного курсу держав, нечітко, а інколи й невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки;

б) слабо орієнтується у концептуальній основі та актуальних проблемах міжнародних відносин та зовнішньої політики держав, допускає помилки при складанні таблиць, графіків, схем, діаграм;

в) при викладі українською мовою допускає помилки, русизми, що свідчить про недостатню його мовну культуру.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли:

а) студент виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу, не орієнтується у просторі і часі, не вміє визначити причинно-наслідкові зв'язки, сформулювати основні напрямки зовнішньополітичного курсу держави;

б) не орієнтується у проблематиці міжнародних відносин, не може побудувати графік, схему, діаграму;

в) відповідь безграмотна з точки зору української мови;

г) студент відмовляється відповідати на поставлені питання.

Відповідність підсумкових семестрових рейтингових оцінок у балах оцінкам за національною шкалою та шкалою ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82-89	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75-81		C	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих)

			помилки)
67-74	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

1. Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Miller A. NATO enlargement Eastern Europe security, 2019. URL: <https://foreignpolicy.com/author/aaron-david-miller/> (огляд впливу вступу до НАТО на політику країн Вишеграду).
2. Solska M. et al. Central European Foreign Policies after 1989, Cambridge, 2020 (збірка статей про еволюцію зовнішньої політики країн ЦЄС (Польща, Чехія, Угорщина, Балтія).
3. Заявки на членство в ЄС: прогрес-звіти Єврокомісії (для Сербії, Чорногорії, 2022–2023 рр.). URL: https://commission.europa.eu/news-and-media/news/commission-reports-progress-aspiring-eu-members-2025-11-04_en
4. Bieber Fl., Serbia's Balancing Act , Georgetown Journal of International Affairs (August 7, 2023). URL: <https://gjia.georgetown.edu/2023/08/07/serbias-staged-balancing-act/#:~:text=Under%20Vu%C4%8Di%C4%87%2C%20Serbia%20has%20sought,outlets%20also%20readily%20ad,acted%20this>
5. Robert B. The Visegrád Four: From Troubled to Broken" in FPRI (2024) (про кризу Вишеградської групи через розбіжності стосовно Росії)
6. Shopov V. Eyes wide shut: How to read China's playbook in the Western Balkans European Council on Foreign Relations. 4 November 2025. URL: <https://ecfr.eu/publication/eyes-wide-shut-how-to-read-chinas-playbook-in-the-western-balkans/#:~:text=practice%2C%20which%20lean%20towards%20confrontation,and%20incentives%20to%20encourage%20progress>
7. Лизун М., et al. Виклики регіональної безпеки для країн Центральної та Східної Європи. Журнал європейської економіки, вип. 24, вип. 1, Квітень 2025, с. 41-57. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1846>.
8. Габро І., Хмель А. Економічні аспекти відносин Угорщини та ЄС. Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. Випуск 10, 2025, № 6, с. 99-107.
9. Habro I., Fedorenko M., Vovchuk L., Zholonko T. Preventive diplomacy as a tool for conflict solutions in Eastern Europe. Cuestiones Políticas, 2021. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/37433/40900>

Офіційні документи та інституційні джерела

10. European Union – External Action Service (EEAS) . URL: <https://www.eeas.europa.eu> (CFSP, розширення, Балкани, Східна Європа)
11. NATO – Official Website . URL: <https://www.nato.int> (Документи щодо розширення, регіональної безпеки, східного флангу)
12. European Commission – Enlargement Policy . URL: <https://ec.europa.eu/enlargement> (Західні Балкани, країни-кандидати)
13. Council of the European Union – Foreign Affairs . URL: <https://www.consilium.europa.eu> (санкції, спільна зовнішня політика)

Аналітичні центри та think tanks

14. European Council on Foreign Relations (ECFR). URL: <https://ecfr.eu>
15. German Council on Foreign Relations (DGAP) . URL: <https://dgap.org>
16. Centre for European Policy Studies (CEPS) . URL: <https://www.ceps.eu>
17. International Crisis Group . URL: <https://www.crisisgroup.org>(Балкани, Косово, Боснія)
18. Carnegie Europe . URL: <https://carnegieeurope.eu>

Академічні ресурси (open access)

19. Journal of European Integration . URL: <https://www.tandfonline.com/toc/geui20/current>
20. East European Politics . URL: <https://www.tandfonline.com/toc/fjcs21/current>
21. Problems of Post-Communism . URL: <https://www.tandfonline.com/toc/mppc20/current>
22. Central European Journal of International and Security Studies . URL: <https://cejiss.org>

Український контекст

23. Центр «Нова Європа» . URL:<https://neweurope.org.ua>
24. Українська призма / Foreign Policy Council «Ukrainian Prism» . URL: <https://prismua.org>

Додаткова:

1. Хмель А.О. Зовнішня політика країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи. 1944-2014 рр. Навчальний посібник. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2015. С. 33-51.

2. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів / За ред. Леоніда Зашкільняка. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. С.630, 634-640.
3. Дейвіс Н. Європа: історія. Київ: Основи, 2018. 1464 с.
4. Black Sea Economic Cooperation. URL: <http://www.bsec-organization.org/our-mission>
5. České předsednictví jako seriál výsledků. URL: <http://eu2009.cz/cz/news-and-documents/news/ceske-predsednictvi-jako-serial-vysledku-26180/index.html>
6. Eesti Euroopa Liidu Nõukogu eesistumine 2017. URL: <https://www.sm.ee/et/estli-euroopa-liidu-noukogu-eesistumine-2017>
7. Gazdag Ferenc. Merelegen 2011-ben a magyar EU. Nemzet és Biztonság 2011. December. URL: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gazdag_ferenc-merlegen_a_2011_es_magyar_eu_elnokseg.pdf
8. Hrvatsko predsjedanje Vijećem EU. URL: <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/hrvatska-i-eu/hrvatsko-predsjedanje-vijecem-eu/2995>
9. Joint communication to the European parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Review of the European Neighbourhood Policy. (2015). URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/joint-communication_review-of-the-enp.pdf
10. Külgazdasági és Külügyminisztérium. URL: <https://kormany.hu/kulgzdasagi-es-kulugyminiszterium>
11. Latvijas prezidentūra Eiropas Savienības Padomē 2015. URL: <https://www.varam.gov.lv/lv/latvijas-prezidentura-eiropas-savienibas-padome-2015>
12. Latvijas Republikas Ārlietu ministrija [Сайт Міністерства закордонних справ Латвії] URL: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika>
13. Lietuvos pirmininkavimas ES Tarybai 2013 metų II pusmetį. URL: <https://lrkm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/tarptautinis-bendradarbiavimas/europos-sajunga/lietuvos-pirmininkavimas-es-tarybai-2013-metu-ii-pusmeti>
14. Lietuvos užsienio reikalų ministerija [Сайт Міністерства закордонних справ Литви] URL: <https://urm.lt/>
15. Magyar EU-elnökség 2011. URL: <https://2010-2014.kormany.hu/hu/kulugyminiszterium/eu-ugyekert-felelos-allamtitkarsag/felelossegi-teruletek>
16. Magyar EU-elnökség statisztikai oldala. A magyar elnökség első statisztikai munkacsoport ülése (2011. február 2.) (2011. március 2., szerda). URL: <http://www.ksh.hu/docs/eu2011/newshu.html>
17. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republika Hrvatska. URL: <http://www.mvpep.hr/hr/konzularne-informacije/informacije-o-putovanjima/upozorenja/>
18. Ministerstvo životného prostredia SR. URL: <https://www.minzp.sk/medzinarodne/>
19. Ministerstwo Spraw Zagranicznych. URL: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/biura-i-departamenty>
20. Ministerul Afacerilor Externe al României. URL: <https://www.mae.ro/>
21. Ministrstvo za zunanje zadeve. URL: <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-zunanje-zadeve/>
22. Predsedovanje Slovenije Svetu EU leta 2008. URL: <http://www.eu2008.si/si/index.html>
23. Priorities Croatian National Tourist Board. 1 January – 30 June 2020 National and University Library, Zagreb - J. Duval. URL: <https://eu2020.hr/uploads/EUPDev/files/priorities-of-the-croatian-presidency.pdf>
24. Priorities Croatian National Tourist Board. 1 January – 30 June 2020 National and University Library, Zagreb - J. Duval. URL: <https://eu2020.hr/uploads/EUPDev/files/priorities-of-the-croatian-presidency.pdf>
25. Programme of the Romanian Presidency of the Council of the European Union. 1 January – 30 June 2019. URL: https://www.romania2019.eu/wp-content/uploads/2017/11/en_rogramme_ropres2019.pdf
26. SK PRES 2016. URL: https://ec.europa.eu/slovakia/news/slovakpresidency_sk
27. Slovenské predsedníctvo v Rade EÚ (2016). URL: <https://www.minzp.sk/eu-predsednictvo/eu-sk/>
28. The European Neighborhood Policy (ENP). URL: <https://www.euneighbours.eu/en/policy/european-neighbourhood-policy-enp>
29. The European Neighborhood Policy (ENP). URL: <https://www.euneighbours.eu/en/policy/european-neighbourhood-policy-enp>
30. The Romanian Presidency of the Council of the European Union. URL: <https://www.romania2019.eu/wp-content/uploads/2017/11/Brosura-200x210-bilant-ENG.pdf>
31. Välisministeerium. [Сайт Міністерства закордонних справ Естонії] URL: <https://vm.ee/et>
32. Výsledky českého předsednictví v Radě EU. Evropa bez bariér 1. ledna – 30. června 2009. URL: http://eu2009.cz/assets/czech-presidency/programme-and-priorities/achievements/cz-pres_vysledky_cs_2.pdf
33. Výsledky předsednictví. URL: <http://eu2009.cz/cz/czech-presidency/programme-and-priorities/achievements/zavery-predsednictvi-24391/index.html>
34. Wybrane dokumenty i publikacje. Polska prezydencja w UE, lipiec-grudzień 2011 (stan na 25.04.2012). URL: <http://oide.sejm.gov.pl/oide/index.php?Itemid=376>

35. Ελληνική Προεδρία της Ε.Ε. (1ο εξάμηνο 2014) [Головування Греції в ЄС 2014 р.].
<https://gr.ambafrance.org/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%95-%CE%95-1%CE%BF-%CE%B5%CE%BE%CE%AC%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%BF-2014>
36. Του Υπουργείου Εξωτερικών [Міністерство закордонних справ Республіки Греція]. URL: <https://www.mfa.gr/index.html>
37. Андрейко В. Чеська і Словацька республіки в системі відносин країн Вишеградської четвірки. Східноєвропейський історичний вісник. № 5 (2017). DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.5.116965>
38. Білоножко С. В. Західний вектор зовнішньої політики країн Балтії: шлях від незалежності до євроінтеграції. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2015, вип. 44, том 2. С. 130-135. URL: <https://istznu.org/index.php/journal/article/download/1010/949>
39. Білянський О. Проблема вибору та пріоритетності інтеграційного вектору республіки Польща (1989–1991 рр.). URL: google.com.ua/url?sa
40. Брежнева Т.В. Реформування програми НАТО «Партнерство заради миру» як результат трансформації Альянсу: виклики та можливості для України / Тетяна Вікторівна Брежнева // Стратегічні пріоритети, № 3(8), 2008. С. 185-186.
41. Българското председателство на Съвета на Европейския Съюз надхвърли поставените цели и очаквания. URL: <https://www.eufunds.bg/archive2018/index.php/bg/novini/item/18675-balgarskoto-predsedatelstvo-na-saveta-na-evropeiski-ya-sayuz-nadhvarli-postavenite-tzeli-i-ochakvaniya>
42. Вовчук Л. Зовнішня політика Румунії за Президентів Т. Бесеску та К. Йоханніса: порівняльний аналіз. // Старожитності Лукомор'я, 2020, № 1 (1). URL: <http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/download/19/9/>
43. Гавюк А. Т. Чорноморський вектор зовнішньої політики Румунії: дис. на здоб. наук. ступ. канд. пол. н., спец-ть 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Чернівці – 2015. URL: [http://specrada.chnu.edu.ua/res/specrada/3/Gaviuk_dis%20\(2\).pdf](http://specrada.chnu.edu.ua/res/specrada/3/Gaviuk_dis%20(2).pdf)
44. Давимука О. Актуальні питання реалізації зовнішньої політики Угорщини. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Випуск 32, с. 95–101. DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.32.13>
45. Затинайко О., Павленко В., Бочарніков В., Свешніков С. Політика безпеки та воєнно-політичні відносини Словаччини. Наука і оборона, 2013, №4. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nauio_2013_4_4.pdf
46. Збройні сили Латвії здійснили перехоплення військового літака РФ над Балтикою./ URL: <http://tyzhden.ua/News/132466>
47. Іллар К. Я. Передумови формування концептуальних засад зовнішньополітичних пріоритетів Угорщини. Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія», 2013. Вип., 1 (30). С. 120.-124. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvuuist_2013_1_19.pdf
48. Ковтун С. Досвід інтеграції Латвії, Литви та Естонії до Європейського союзу, як приклад для України. Емінак. 2008. С.85. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/110824/13-Kovtun.pdf?sequence=1>
49. Кокорев О.В. Зовнішня політика Латвії, Литви та Естонії в період 1990-2016 років. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/8216/1/kokorev.pdf>
50. Корнійчук Л. Проблеми та перспективи чесько-китайських відносин на сучасному етапі. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Випуск 31, с. 130–139. DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.31.17>
51. Максименко І. В. Відносини України та Румунії в контексті регіональних ініціатив ЄС. // Міжнародні та політичні дослідження. 2019. Вип. 32. DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2304-1439.2019.32.175822>
52. Максимець В. Є. Трансформація зовнішньої політики Словацької Республіки. Актуальні проблеми політики. 2016. Вип. 57. С.154-163. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/57_2016/18.pdf

53. Мателешко Ю. Політика «м'якої сили» Угорщини на Закарпатті: цілі, суб'єкти, напрями. Збірник наукових праць. Випуск 2 (21), 2018. С. 154-168. DOI: 10.24144/2078-1431.2018.2(21).154–168
54. Министерство на външните работи на Република България. URL: <https://www.mfa.bg/>
55. Навроцький В. Вплив реалізації програми «Партнерство заради миру» на процес розширення НАТО// Віче №4, 2011. URL: <http://www.viche.info/journal/2428/>
56. Отчет на Програмата на Република България за Председателството на Съвета на Европейския съюз 1 януари – 30 юни 2018 г. URL: https://www.eufunds.bg/archive2018/images/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE/Bulgarian_Presidency_Results-2.pdf
57. Павленко В. І., Бочарніков В. П., Свешніков С. В. Політика безпеки і воєнно-політичні відносини Болгарії. // Наука і оборона 2014, № 14. С. 11-19. URL: <https://nio.mil.gov.ua/pdf/2014-4.pdf#page=13>
58. Політичне співробітництво між Україною та Угорщиною. URL: <http://hungary.mfa.gov.ua/ua/ukraine-hu/diplomacy>
59. Політичні відносини. Історія двосторонніх відносин Україна-Словаччина. URL: <https://slovakia.mfa.gov.ua/spolupraca/politicke-vztahy>
60. Савчук А. Основні вектори зовнішньої політики Чеської Республіки на шляху до міжнародної інтеграції (1993–2004 рр.). Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Випуск 33, с.151–155 . DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.33.19>.
61. Сінкевич Є. Українсько-польські відносини (1918-2012) : навч. посіб. Вид. 2-ге випр. і доп. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2013. 180 с.
62. Тодоров А. Алиансът като елемент на българския междупартиен дебат // България и НАТО: Недовършеният дебат. София, 1997. С. 16–17; НАТО – Теми: Відділ інформації та преси НАТО. Брюссель, 1999. 40 с.
63. Тодоров І. Євроатлантична інтеграція Болгарії як складова модернізаційних процесів // Дриновський збірник. Харків–Софія. Т. 4. 2011. С. 373–378.
64. Тодоров І.Я. Україно-угорські відносини у вимірі євроатлантичних прагнень України. // Україна дипломатична. Випуск XXI. 2020. DOI [10.37837/2707-7683-2020-31](https://doi.org/10.37837/2707-7683-2020-31)
65. Турчин Я., Івасечко О. Енергетична безпека ЄС та країн Балтії в умовах полігібресії зовнішньої політики Російської Федерації. SHV. 2020; Випуск 6, Номер 1 : 1-6. <https://doi.org/10.23939/shv2020.01.00>. URL: <http://science.lpnu.ua/uk/shv/vsi-vypusky/volume-6-number-1-2020/energetychna-bezpeka-yes-ta-krayin-baltiyyi-v-umovah>
66. Турияница І. Пріоритети оборонної політики та національної безпеки Литовської Республіки на сучасному етапі. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/snote/article/download/2307/2438>